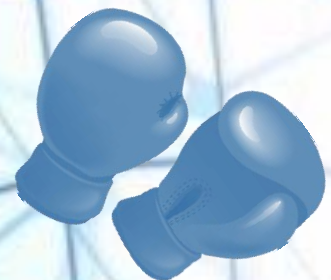

Н. Долбішева
С. Мусяця

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ СПОРТУ

(Навчальний посібник для здобувачів вищої освіти)

Міністерство освіти та науки України

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

**Долбишева Н.Г.
Мусяца С.Є.**

**ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ СПОРТУ**

Навчальний посібник

Дніпро, 2022

Долбишева Н.Г.
Мустяца С.Є.

Професійна діяльність тренера-викладача з виду спорту: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт. Дніпро, 2022. 90 с.

Навчальний посібник призначений для освітнього процесу підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт освітньо-професійної програми «Тренерсько-викладацька діяльність» з освітнього компоненту «Вступ до спеціальності». В навчальному посібнику «Професійна діяльність тренера-викладача з виду спорту» відображені організаційно-правові основи здобуття професії «тренер-викладач з виду спорту», їх педагогічна майстерність, компетентності та стилів керівництва.

Рецензенти:

Костюкевич В.М. – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання та спорту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Тищенко В.О. - доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту Запорізького національного університету

Приходько В.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики спортивної підготовки Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту

Розглянуто та затверджено на засіданні кафедри теорії та методики спортивної підготовки, протокол № 3 від 10 жовтня 2022 р.

Затверджено на засіданні науково-методичної ради ПДАФКіС,
протокол № 1 від 25 жовтня 2022 р.

Затверджено на Вченій раді ПДАФКіС,
протокол № 4 від 30 листопада 2022 р.

@ Н.Г. Долбишева
С.Є. Мустяца
2022

ЗМІСТ

Вступ	4
РОЗДІЛ I ОСНОВИ ЗДОБУТТЯ ПРОФЕСІЇ «ТРЕНЕР-ВИКЛАДАЧ»	
1.1. Основи професії.....	6
1.2. Законодавчо-нормативні засади професії тренер-викладач з виду спорту.....	10
Питання для самоконтролю до розділу I	19
РОЗДІЛ II ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ І КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА	
2.1. Мета педагогічної діяльності тренера-викладача з виду спорту.....	21
2.2. Педагогічна майстерність тренера-викладача з виду спорту.....	25
2.3. Педагогічні знання	26
2.4. Педагогічні уміння, навички і здібності	30
2.5. Соціально-психологічні характеристики особистості тренера-викладача з виду спорту	36
2.6. Міжособистісна компетентність тренера-викладача	43
2.7. Педагогічні компетентності тренера-викладача з виду спорту.....	55
2.8. Принципи формування педагогічної компетентності тренера-викладача з виду спорту.....	59
Питання для самоконтролю до розділу II	61
РОЗДІЛ III КВАЛІФІКАЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОБОТИ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ СПОРТУ	
3.1 Особливості працевлаштування тренера-викладача	63
3.2. Атестація та кваліфікаційні категорії тренера-викладача	76
3.3. Тарифно-кваліфікаційні розряди тренера- викладача	80
Питання для самоконтролю до розділу III.....	84
НОТАТКИ	85
ЛІТЕРАТУРА	86

ВСТУП

Оптимізація і вдосконалення навчального процесу підготовки здобувачів в закладах вищої освіти потребує інноваційних розробок, які відповідатимуть сучасним вимогам та тенденціям навчального закладу. З метою цього з дисципліни «Вступ до спеціальності» розроблений навчальний посібник, який може бути використаний здобувачами ступеня вищої освіти бакалавр спеціальності 017 Фізична культура і спорт за ОПП «Тренерська-викладацька діяльність» в період проходження навчального матеріалу по темам третього кредиту.

Даний навчальний посібник розроблений з метою формування уявлення про особливості здобуття професії тренер-викладач з виду спорту і його професійної діяльності. Зміст даної роботи розкриває законодавчо-нормативні засади професії тренер-викладач з виду спорту. Визначає мету діяльності спортивного педагога і особливості формування педагогічної майстерності тренера-викладача з виду спорту, яка включає наступні елементи: педагогічні знання, уміння, здібності і навички, соціально-психологічні характеристики особистості (ерудиція, інтелект, рівень культури і моральності і ін.), міжособистісна компетентність (стиль керівництва, спілкування, управління конфліктом, тощо). Детально розкриті педагогічні компетентності і принципи формування компетентностей тренера-викладача з виду спорту. Висвітлені особливості працевлаштування, атестації та охарактеризовані тарифно-кваліфікаційні розряди тренера-викладача з виду спорту.

РОЗДІЛ І

ОСНОВИ ЗДОБУТТЯ ПРОФЕСІЇ «ТРЕНЕР-ВИКЛАДАЧ»

1.1. ОСНОВИ ПРОФЕСІЇ

Для становлення людини в суспільстві, важливою складовою її успіху в продовж тривалого періоду життя є її – **професія**.

Професія – вид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних знань, практичних навичок, одержаних шляхом спеціальної освіти, навчання чи досвіду, які дають можливість здійснювати роботу в певній сфері.

Розглядаючи основні закономірності майбутньої професії (рис.1), формування якої починається з отримання повної середньої освіти і шляхом здобуття досвіду супроводжується протягом життя людини задовольняючи особисті очікування від професійної діяльності і впроваджуючи особу в суспільство дає повне право самостійно обирати професійний напрямок її діяльності.

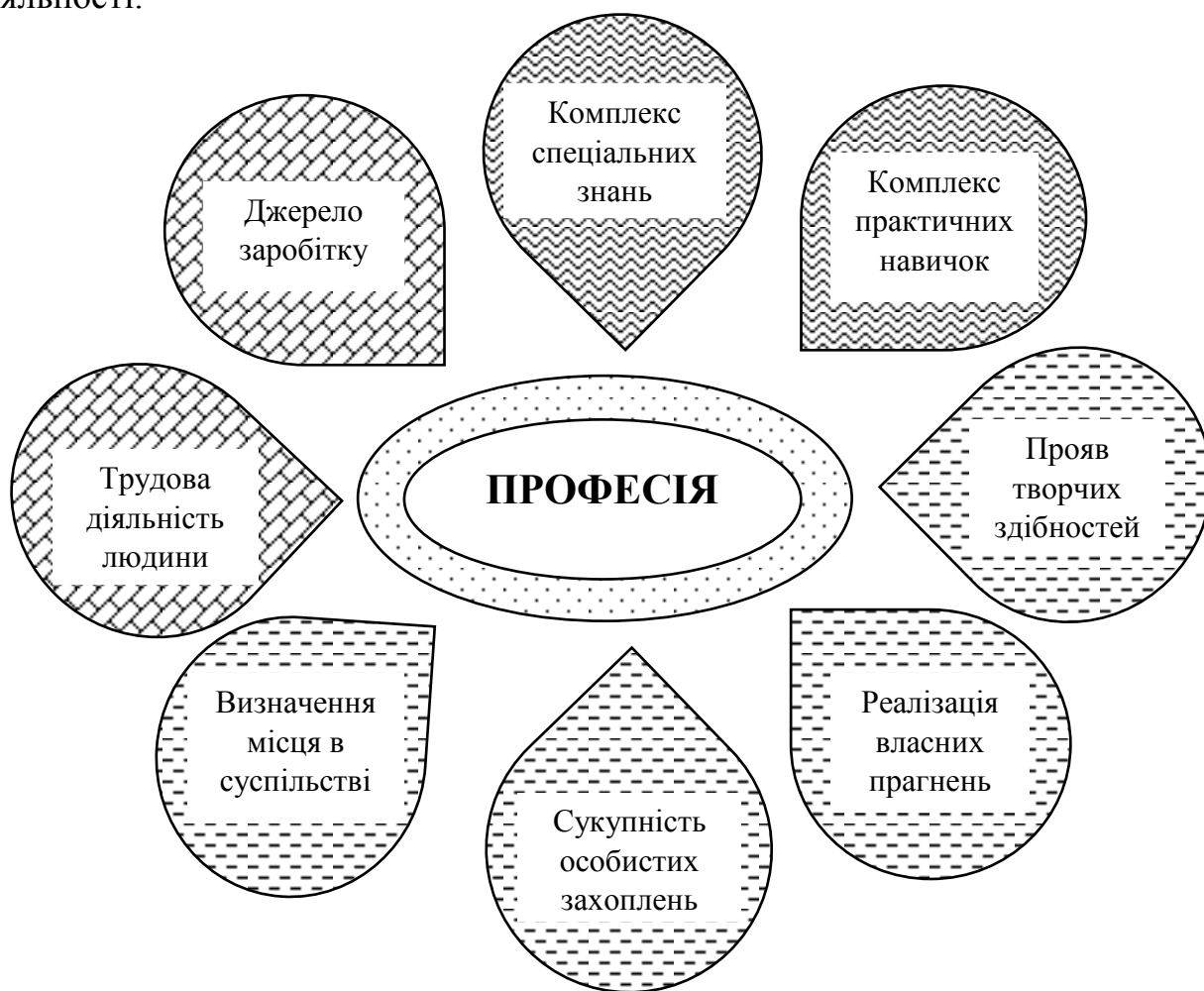

Рис. 1. Закономірності професії

Найбільш важливими закономірностями формування професії є: **комплекс спеціальних знань і комплекс практичних навичок.**

Комплекс спеціальних знань – теоретичні знання, які отримані в результаті фахової освіти і практичного досвіду в певній галузі науки і сфери діяльності суспільства. Використовуються фахівцями межах професійної діяльності для виконання посадових завдань в межах власної компетентності.

Комплекс практичних навичок – об'єднання практичного професійного досвіду, фактичні знання і вміння, майстерність, які фахівець вивчив, удосконалив, закріпив, та можете якісно застосовувати о своїй професійній діяльності.

Не менш важливими критеріями формування майбутньої професії є: **прояв творчих здібностей, реалізація власних прагнень, сукупність особливих захоплень і визначення місця в суспільстві.**

Прояв творчих здібностей – реалізація властивостей особистості, її рис характеру, що характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду професійно-творчої діяльності і які обумовлюють результативність цієї роботи. Творчі здібності не гарантують творчих здобутків фахівців. Для їх досягнення необхідний специфічний "двигун", який запустив би в роботу механізм творчого мислення, необхідного бажання і волі, потрібної для "мотиваційної основи" фахівця.

Прояв творчих здібностей пов'язаний з реалізацією **спеціальних і універсальних навиків:**

- ✓ **Спеціальні навички** – отримуються з професійним досвідом, наприклад, виконали успішно завдання – отримали практичний та теоретичній досвід, а отже, і навичку.
- ✓ **Універсальні навички** – (гнучкі) - неспецифічні до спеціальності навички. Залежать від характеру і здібностей особистості, наприклад, здатність до індивідуальної, групової чи командної роботи, вміння делегувати

повноваження, комунікабельність або навпаки, небажання та невміння спілкуватися.

Реалізація власних прагнень спрямоване на самореалізацію, що засновується на бажанні чогось досягти. Цей процес цілеспрямований на розкриття особистістю своїх здібностей, оцінювання своїх можливостей, постійного індивідуального саморозвитку, рішучих професійно усвідомлених дій і як результат досягнення визначеної мети.

Сукупність особистих захоплень забезпечується комплексом власних інтересів людини якими вона хоче займатися і захоплюється. На основі інтересу формується спрямованість до конкретної сфери діяльності людини, що задовольняють потреби особистості у виконанні трудових обов'язків відповідно до професійних здібностей.

Визначення місця в суспільстві, як соціальний статус пов'язаний з положенням індивіда або соціальної групи в суспільстві. Соціальний статус обумовлюється специфічними для суспільства в цілому ознаками діяльності, можливостей, умов і якості існування. В якості прикладів можуть виступати професія, політичні погляди, економічне положення, сімейний стан, національність та інші ознаки кожного окремого індивіда.

Реалізація комплексу спеціальних знань, практичних навичок та основних критеріїв закономірності формування професії пов'язаний з **трудовою діяльністю людини** і як результат винагороди за її діяльність **джерелом заробітку**.

Трудова діяльність людини полягає у свідомій, доцільній діяльності людини, спрямованої на вирішення встановлених завдань.

Вся трудова діяльність людини забезпечує вирішення ряду наступних завдань:

- ✓ створення матеріальних благ, як засобів життєзабезпечення людини і суспільства в цілому;
- ✓ надання послуг різного цільового призначення;

- ✓ розробка наукових ідей, цінностей і їх прикладних аналогів;
- ✓ накопичення, аналіз, переробка, передача інформації та її носіїв;
- ✓ розвиток індивіда, як особистості.

Кожна свідома людина в період пошуку себе як особистості, за допомогою виконання різної трудової діяльності і життєвого досвіду в період власного становлення не усвідомлюючи формує професійне самовизначення (визначає прихильність зацікавленість, інтерес до певного виду і сфери діяльності в суспільстві).

Професійне самовизначення особистості це динамічний процес, який триває протягом циклу активної трудової діяльності людини та специфічної підготовки до неї. Професійне самовизначення починається з формування психологічної готовності до свідомого професійного вибору. Після здійснення вибору настає фаза галузевого навчання, оволодіння професійною майстерністю та початком побудови кар'єри. Подальшими діями особистості виступає самореалізація в професійній діяльності на основі використання своїх здібностей та індивідуальних можливостей які будуть успішними при творчому внеску у розвиток відповідної професійної сфери. А останньою фазою професійної діяльності є передача здобутого професійного досвіду іншим особистостям.

Найсуттєвішими закономірностями процесу формування професійного самовизначення особи, як зазначається у роботах О. Л. Моріна (2017) є: зв'язок формування із суспільними потребами й умовами; врахування впливів різних чинників (батьки, педагоги, соціально-економічна ситуація тощо); забезпечення впливу на внутрішній світ особи, її духовність, тобто формування її думок, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, емоційної сфери; створення умов для відповідної професійної діяльності.

Найбільш важливою матеріальною складовою, яка забезпечує якість і рівень життя та існування індивіда в суспільстві, як зазначається вище, є

джерело заробітку (дохід) працівника, який має бути стабільним, для підтримування необхідної життєдіяльності людини.

Джерело заробітку являє собою грошову винагороду, яка отримується особою, що виконала певний вид трудової діяльності за окремий проміжок часу, тобто отримала заробітну плату. Відповідно до с.2 Закону України « Про оплату праці» основна заробітна плата трактується, як винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки).

Професійне становлення відіграє важливу роль в процесі розвитку людини, як особистості, майбутнього фахівця і успішності подальшої професійної діяльності в певній галузі і сфері суспільства. Це тривалий, багаторічний процес, що складається з основних поетапних закономірностей її формування, а саме: формування професійних намірів, навчання і практичного досвіду, що сприяє отриманню комплексів спеціальних професійних знань і практичних навичок, які є основою здобуття професії; фундаментальних критеріїв майбутньої професії, прояву творчих здібностей, реалізації власних прагнень, сукупності особистих захоплень і визначення місця в суспільстві; часткову або повну реалізацію особистості в трудовій діяльності і як результат професійної діяльності отримання основного джерела заробітку.

1.2 ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЇ ТРЕНЕР-ВИКЛАДАЧ З ВИДУ СПОРТУ

Відповідно до законодавства України існує нормативно правова база документів, яка на державному рівні регулює діяльність організацій і установ в певній сфері. До основних документів державного рівня, якими керується офіційні освітні установи закладів вищої освіти (ЗВО) для надання можливості особам отримати професію в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» належать:

- Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014, № 1556-VII, із змінами і доповненнями (поточна редакція від 16.09.2022, підстава 2171-IX);

- Постанова КМ України від 26.04.2015 № 266 «Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (поточна редакція від 24.07.2021, підстава 762-2021-п);

- Національна рамка кваліфікацій (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, поточна редакція від 02.07.2020, підстава 519-2020-п);

- Національний класифікатор України: «Класифікатор професій» ДК 003:2010. (затвердженого і введеного в дію наказом Держстандарту України від 28.07.2010 № 327, поточна редакція від 25.10.2021, підстава v0810930-21);

- Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик (сприяє правильному розподілу праці між працівниками в залежності від кваліфікації і спеціальності) професій працівників сфери фізичної культури і спорт. Випуск 85. Спортивна діяльність» (затверджений і введений в дію від 28.10.2016 № 4080, із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства молоді та спорту № 238 від 17.01.2019).

Підготовка тренера-викладача з виду спорту у ЗВО здійснюється відповідно до галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності - 017 «Фізична культура і спорт», які мають ліцензію щодо надання освітніх послуг за відповідними освітньо-професійними програмами, що акредитовані Національною агенцією, яка забезпечує контроль якості освіти і надає дозвіл здійснювати підготовку фахівців відповідно до Закону України «Про вищу освіту» на **трьох рівнях вищої освіти**¹.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

¹ Стаття 5. Закону України «Про вищу освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Другий (магістерський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру у певній галузі професійної діяльності.

Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності.

Кожний рівень вищої освіти передбачає успішне виконання особою освітньої програми, яка є підставою для присудження відповідного **ступеня вищої освіти (СВО)**:

Перший рівень - СВО бакалавр;

Другий рівень - СВО магістр;

Третій рівень – СВО доктор філософії.

Бакалавр - це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми.

Магістр - це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.

Доктор філософії - це освітній і водночас науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи за результатами успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді.

Заклад вищої освіти на підставі рішення державної атестаційної комісії присуджує особі, яка успішно виконала освітню програму на певному рівні

вищої освіти, відповідний ступінь вищої освіти та присвоює відповідну **кваліфікацію**².

Відповідно до Статті 1. Закону України «Про вищу освіту»³ сформульовані основні терміни та їх визначення в системі підготовки фахівців різної сфери діяльності, зокрема сфери фізичної культури і спорту.

Вища освіта - сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Галузь знань - гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти широка предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України⁴, що до переліку галузей знань за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в сфері фізичної культури і спорт є - **01 Освіта/Педагогіка**.

Спеціальність - гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти предметна область освіти і науки, яка об'єднує споріднені освітні програми, що передбачають спільні вимоги до компетентностей і результатів навчання випускників. Наприклад, спорідненими, спільними компетентностями навчання спортивних фахівців (тренера-викладача, інструктора-методиста спортивної школи, вчитель загальноосвітнього навчального закладу, інструктор з аеробіки, інструктор-методист тренажерного комплексу, фітнес-тренера, тощо) є **спеціальність 017 Фізична культура і спорт**.

² Стаття 6. Закону України «Про вищу освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

³ Стаття 1. Закону України «Про вищу освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

⁴ Постанова Кабінету Міністрів України № 266 (2015) <http://vz.org.ua/zakonodavstvo/101-perelik-galuzej-znan-i-spetsialnostej>

Спеціалізація - складова спеціальності, що може визначатися закладом вищої освіти та передбачає одну або декілька профільних спеціалізованих освітніх програм вищої або післядипломної освіти.

Освітня програма (освітньо-професійна програма (ОПП)) - єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій). Наприклад у Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт, можна пройти навчання за наступними програмами: тренерська-викладацька діяльність, менеджмент у професійній діяльності, фітнес та рекреація, фізичне виховання та інструктор методист з фізичної культури і спорту⁵. В інших навчальних закладах ОПП може мати іншу назву, але також відноситись до тієї ж спеціальності, так в Національному університеті фізичного виховання і спорту України можна здобути освіту за наступними ОПП: тренерська діяльність в обраному виді спорту, кіберспорт (esports), фізичне виховання в освітній і виробничій сферах.

Кваліфікація - офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту.

Після закінчення закладу вищої освіти, а саме Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за відповідною освітньою програмою «Тренерсько-викладацька діяльність» першого рівня, здобувач отримує ступінь вищої освіти бакалавр, спеціальність – 017 «Фізична культура і спорт», професійна кваліфікація - Тренер-викладач з

⁵ Освітні програми ПДАФКіС, спеціальності 017 Фізична культура і спорт <http://infiz.dp.ua/joomla/index.php/navchannya/navchannya/osvitni-programi/bakalavr>

виду спорту, тренер, викладач, інструктор методист сфери фізичної культури і спорту.

Відповідно до Статті 64 Закону України «Про вищу освіту» в залежності від рівня і ступеня здобутої освіти, випускники мають право на працю, самостійно обираючи місце роботи і вид трудової діяльності. При цьому заклад вищої освіти не має права надавати вказівки, що до працевлаштування, бо це заперечує правам особи яка отримала відповідну спеціальність і кваліфікацію. Якщо є відповідні організації і установи які проводять пошук і набір співробітників, заклади вищої освіти мають змогу запропонувати рекомендовані вакантні місця відповідних установ. Прикладом є оформлений на сайті Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту в розподільчій частині «Навчання» → «Студентство» → «Працевлаштування» розділ, в якому є відповідні організації, що мають вакантні місця для випускників різного рівня і ступеня здобутої професії⁶.

Отримавши відповідну освіту, спеціальність і кваліфікацію за освітньою програмою СВО бакалавра «Тренерська-викладацька діяльність» і СВО магістра «Фізична культура і спорт» перед випускником відкрито ряд професій в сфері фізичної культури і спорт.

На основі професійної придатності **першого рівня і ступеня вищої освіти бакалавр** за освітньо-професійною програмою «Тренерська-викладацька діяльність» випускник здатен виконувати зазначену в ДК 003:2010 та Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників сфери фізичної культури і спорт (Випуск 85. «Спортивна діяльність»)⁷. професійну роботу і може займати відповідну первинну посаду:

3475 – тренер-викладач з виду спорту (спортивної школи, секції);

3475 – інструктор-методист спортивної школи;

3475 – інструктор-методист тренажерного комплексу (залу);

⁶ <http://infiz.dp.ua/joomla/index.php/navchannya/studenstvo/pratsevlashtuvannya>.

⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4080728-16#Text>

3475 – інструктор-методист з фізичної культури та спорту;
3475 – інструктор методист з виробничої гімнастики;
3475 - інструктор навчально тренувального пункту;
3475 – інструктор із стройової та фізичної підготовки;
2331 – вчитель загальноосвітнього навчального закладу;
3414 – фахівець із організації дозвілля;
3475 – інструктор з аеробіки;
3475 – фітнес-тренер, тощо;

Визначення основних завдань і обов'язків, необхідного рівня знань і кваліфікаційних вимог якими має володіти фахівець, зазначені у другому розділі довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників сфери фізичної культури і спорту. (Див. розділ №3).

На підставі отримання ступеня вищої освіти бакалавр, фахівець має право на навчання для здобуття ступеня магістра, який здійснюється за результатами вступних випробувань з використанням організаційно-технологічних процесів зовнішнього незалежного оцінювання (іноземна мова) та вступних іспитів у закладі вищої освіти або творчих конкурсів. Після закінчення **другого рівня і ступеня вищої освіти магістр** здобувач освіти в подальшому може працювати відповідно до «Класифікатора професій ДК 003:2010» та «Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників сфери фізичної культури і спорту. Випуск 85. Спортивна діяльність» на таких посадах:

Всі вище зазначені посади ступеня освіти бакалавр;

Тренер з виду спорту (федерації, збірної чи клубної команди, спортивної школи і т. ін.)

1143.4 - 85 Виконавчий директор федерації виду спорту;

1143.4 - 85 Віце-президент федерації виду спорту;

1143.4 - 85 Генеральний секретар федерації з виду спорту;

1143.4 - 85 Державний тренер з виду спорту (збірної);

1143.4 - 85 Президент федерації виду спорту;

1210.1, 24370, 85 Голова клубу (спортивного);

1210.1-85 Директор (інший керівник) підприємства, установи, організації фізкультурно-спортивної спрямованості;

1210.1, 21410, 85 Директор комплексу (оздоровчого, спортивного, туристського);

1210.1 Директор навчально-виховного закладу (середньої загальноосвітньої школи, спеціалізованої школи, гімназії, інтернату і т. ін.);

1210.1, 21581, 85 Директор навчального (навчально-тренувального) центру;

1210.1-85 Директор школи (вищої спортивної майстерності, спеціалізованої дитячо-юнацької, спортивно-технічної і т. ін.);

1228, 22078, 85 Завідувач станції човнової;

1229.6-85 Головний тренер команди (збірної, клубної);

1229.6, 21839, 85 Завідувач бази спортивної;

1229.6, 21541, 85 Завідувач спортивної споруди;

1229.6-85 Начальник (завідувач) тренажерного комплексу (залу), тощо;

1229.6, 23829, 85 Начальник клубу (аероклубу, службового собаківництва, спортивно-технічного, стрілецько-спортивного);

1229.6 -85 Начальник команди з виду спорту (збірної, клубної);

2351.2 , 23478, 85 Методист з фізичної культури;

1210.1, 21581, 62 Начальник навчального (навчально-тренувального) центру;

1229.1, 21988 Завідувач відділом (центральні органи державної влади);

1229.4, 21839 Завідувач бази навчально-наукової;

1229.4, 23856 Начальник табору оборонно-спортивного;

1229.4 Начальник навчально тренувального центру;

1229.6 Керівник підрозділів у сфері відпочинку та спорту;

1492 Менеджери (управителі) у сфері культури, відпочинку та спорту;

2310 Викладач ВНЗ;

2310.2, 20199 Асистент;

2340 Вчителі спеціалізованих навчальних закладів;

2359.2 Керівник секції спортивного напрямку.

А також, на первинних посадах місцевих і державних органів управління фізичною культурою та спортом, головою чи начальником відділу місцевих структурних підрозділів у справах фізичної культури та спорту, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України.

Розгорнуте визначення основних завдань і обов'язків, ступінь знань і кваліфікаційних вимог якими має володіти тренер-викладач, зазначені у другому розділі довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників сфери фізичної культури і спорту.

Прийом у заклади вищої освіти на основі ступеня магістра для здобуття ступеня доктора філософії здійснюється за результатами вступних випробувань. Після успішного закінчення **третього рівня і ступеня вищої освіти доктор філософії**, фахівець може займати первинні посади (за ДК 003:2010):

Вище зазначені посади I, II ступеня вищої освіти

2310.1 Доцент;

2359.1 Науковий співробітник, консультант.

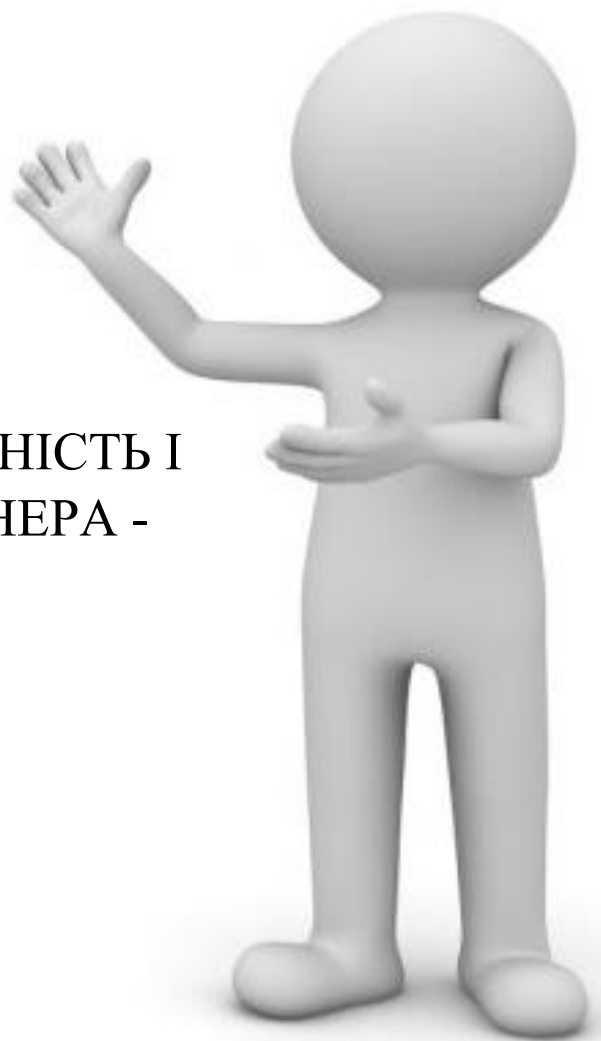
Робочі місця у неспеціалізованих закладах вищої освіти (кафедри фізичного виховання), закладах вищої освіти з підготовки фахівців зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт, науково-дослідні інститути, науково-дослідні лабораторії тощо.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ДО РОЗДІЛУ I

1. Дайте визначення терміну «Професія».
2. Охарактеризуйте особливості закономірності формування професії.
3. Охарактеризуйте вагомість комплексу спеціальних знань і практичних навичок, як основних закономірностей формування професії.
4. Надайте характеристику прояву творчих здібностей, реалізації власних прагнень, сукупність особистих захоплень і визначення місця в суспільстві.
5. Як критерії (зазначенні в пункті №4), впливають на особливості формування майбутньої професії?
6. Що Ви розумієте під трудовою діяльністю людини і як вона впливає на джерело заробітку?
7. Назвіть законодавчо-нормативні документи державного рівня, якими керується офіційні освітні установи закладів вищої освіти (ЗВО) для надання можливості особам отримати професію в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 017 «Фізична культура і спорт».
8. Дайте визначення поняттю «Вища освіта».
9. Дайте визначення поняттю «Галузь знань».
10. Дайте визначення поняттю «Спеціальність».
11. Дайте визначення поняттю «Спеціалізація».
12. Дайте визначення поняттю «Освітня програма».
13. Дайте визначення поняттю «Кваліфікація».
14. Охарактеризуйте рівні вищої освіти.
15. Надайте характеристику ступеням вищої освіти (СВО).
16. Яку професійну діяльність і первинну посаду може виконувати випускник першого рівня і ступеня вищої освіти бакалавр?

РОЗДІЛ II

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ І
КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТРЕНЕРА -
ВИКЛАДАЧА

2.1. МЕТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ СПОРТУ

На основі освітніх стандартів вищої освіти, при навчанні за спеціальністю 017 фізична культура і спорт, яка відноситься до галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, здобувач отримує професію тренер-викладач з виду спорту. Відповідно до галузі знань, стандартної класифікації, предметної області освіти і науки всі фахівці тренерська-викладацької діяльності вважаються педагогами.

О.Є. Павлюк [6, с. 103-123; 179-182; 406-410] зазначає, що професійна діяльність тренера-викладача є педагогічною діяльністю, змістом якої є навчання, виховання, освіта і розвиток юних спортсменів. Відповідно до вище зазначеного і сфери спортивного напрямку, в системі спортивної діяльності замість терміну педагог широко використовуються поняття спортивний педагог і спортивний тренер. Дані поняття застосовуються до фахівців, професійно-підготовлених і здійснюючих в спеціальних спортивних, позашкільних і освітніх закладах педагогічну діяльність, яка спрямована на залучення юних спортсменів, пошуку його найсильніших сторін і придатності до відповідного виду спорту, або спеціалізації, навчити, вдосконалити, виховати необхідні фізичні та моральні якості і можливості спортсмена і ін. Тобто, педагогічна діяльність виступає як мета спрямована на організацію та управління діяльністю іншої особи. Педагог в будь-якій ситуації організовує свою діяльність таким чином, щоб вона якомога ефективніше впливала на діяльність інших учасників цього процесу: дітей, спортсменів, батьків, колег і ін.

Існує досить багато термінології стосовно особистості спортивного фахівця, здатного мотивувати, навчати, удосконалювати, виховувати, підтримувати і передавати власний досвід спортсменам різного віку і кваліфікації. В науковій та навчально-методичній літературі існують різні варіації їх назв і тлумачення, а саме: *педагог, спортивний педагог, спортивний тренер, тренер-викладач.*

Педагог

це

Фахівець, який має спеціальну підготовку і професійно здійснює навчально-виховну роботу в різних освітньо-виховних системах.

(Петровська Т.В.)

Особистість, яка займається практичною діяльністю в сфері виховання і навчання, як підростаючого покоління так і дорослих.

Змістом педагогічної професії є виховання різних верств населення, яке охоплює в більшості дітей дошкільного, шкільного та молодого покоління. А якщо опиратися на вузьку спрямованість педагога у сфері спорту, то до такого фахівця застосовують термін **спортивного педагога**.

Спортивний педагог

це

Фахівець, який працює в сфері фізичної культури і спорту та виконує педагогічну діяльність в межах професійної компетентності.

Даний термін охоплює низку професій спеціальної фахової підготовки, а саме: учитель фізичної культури, фахівці оздоровчої фізичної культури, тренер-викладач ДЮСШ і інші фахівці галузі.

На ряду з вище зазначеними термінами, деякі автори у свої роботах виділяють поняття **спортивного тренера**.

Спортивний тренер

це

Педагог, який крім розвитку компонентів фізичної підготовки та навчання і вдосконалення сторін підготовки займається формуванням особистості майбутнього громадянина за рахунок педагогічних здібностей.

(Волков Л.В.)

Визначення спортивного тренера або тренера часто використовується у всіх закладах спортивного профілю, починаючи від позашкільних навчальних закладів освіти, а саме, дитячо-юнацьких спортивних шкіл до закладів спортивної індустрії, фітнес центрів, клубів, тренажерних залів і ін.

Найбільш розповсюдженим терміном, який відповідає кваліфікації фахівця, яку отримав після закінчення закладу вищої освіти є **тренер-викладач**.

Мета професійної діяльності тренера-викладача базується на основі закономірності здобутої професії, комплексу набутих знань у закладах вищої освіти, практичного досвіду (власного спортивного, професійного), що дозволять ефективно виконувати професійні обов'язки. Саме вище зазначені комплекси дають змогу охарактеризувати **мету професійної діяльності тренера-викладача** (рис 2.1.).

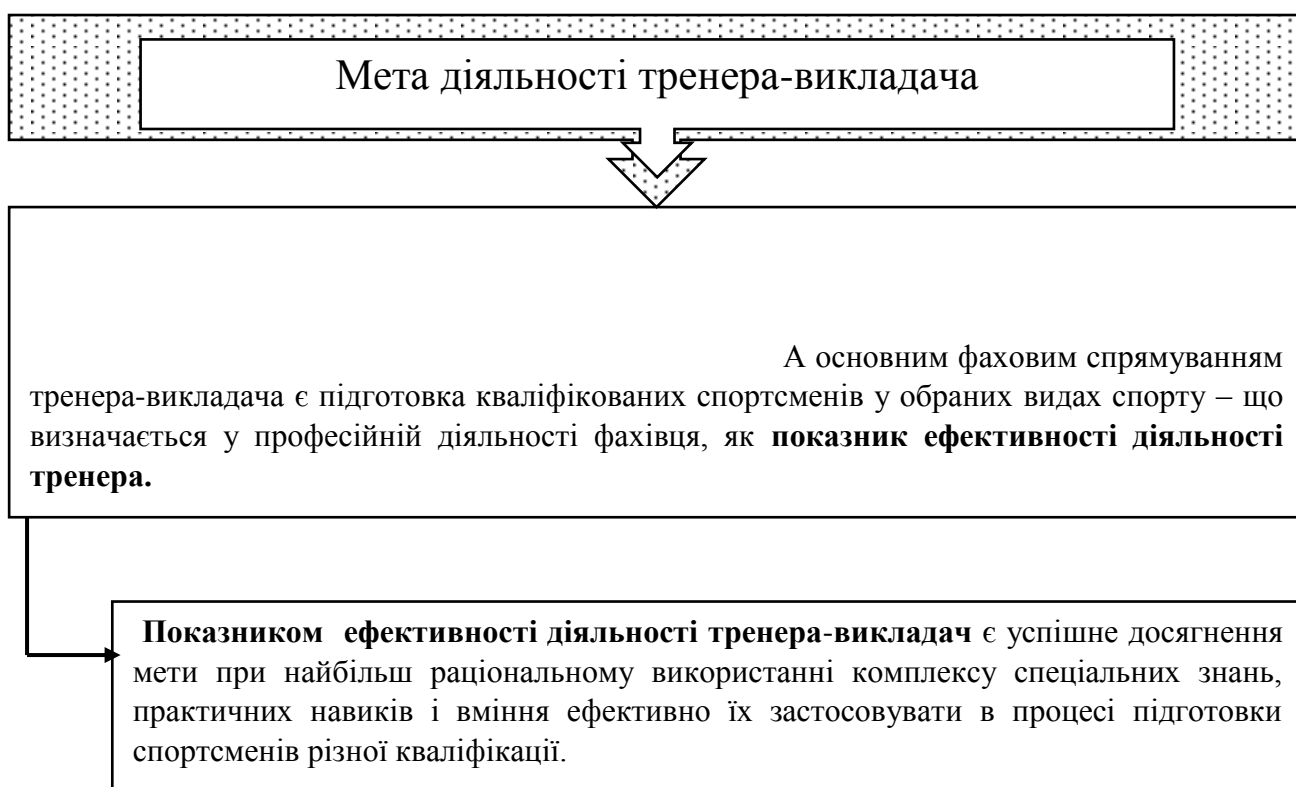

Рис. 2.1. Мета діяльності тренера-викладача

Ефективність діяльності тренера-викладача залежить від: професійного прагнення досягти чогось і реалізувати себе, як особистість; від захоплення своєї діяльності, постійно шукати нові методи та засоби вдосконалення спортсмена, залучаючи до цього власний творчий підхід; зацікавленість трудової діяльності, що супроводжується бажанням вдосконалити себе, своїх вихованців, використовувати новітні технології в спортивно-педагогічній діяльності і ін. Все це створює передумови підвищення ефективності діяльності тренера-викладача.

Передумови підвищення ефективності діяльності тренера поділяються на **особистісні (базові) і ситуативні (процесуальні)** (рис 2.2.).

Особистісні (базові) передумови допомагають тренеру-викладачу виявляти стійкість у практичному здійсненні цілей діяльності, зберігати сталість стилю роботи. До них відносять: позитивні риси особистості, педагогічні і організаторські здібності, особливості характеру.

Ситуативні (процесуальні) передумови пов'язані з результатами усвідомлення виникаючих задач, під впливом роботи по підготовці до занять і їхнього проведення, а саме: ясне розуміння поточних задач, сильні мотиви, психічні стани і ін.

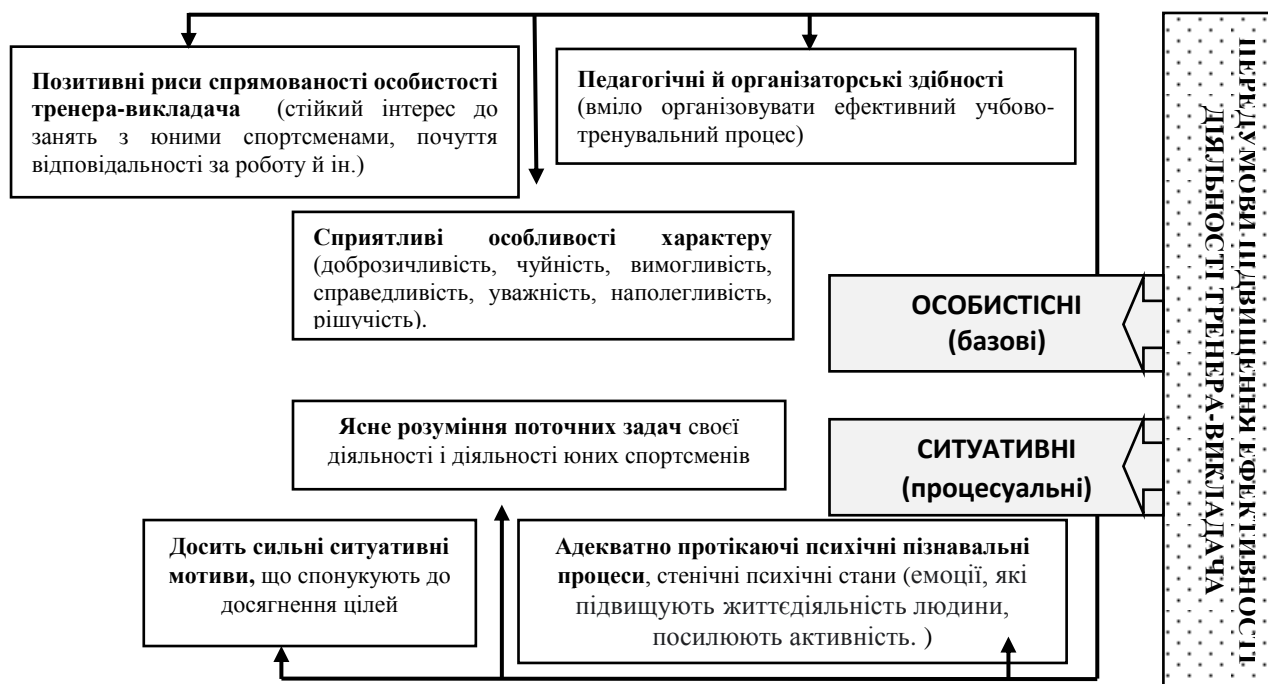
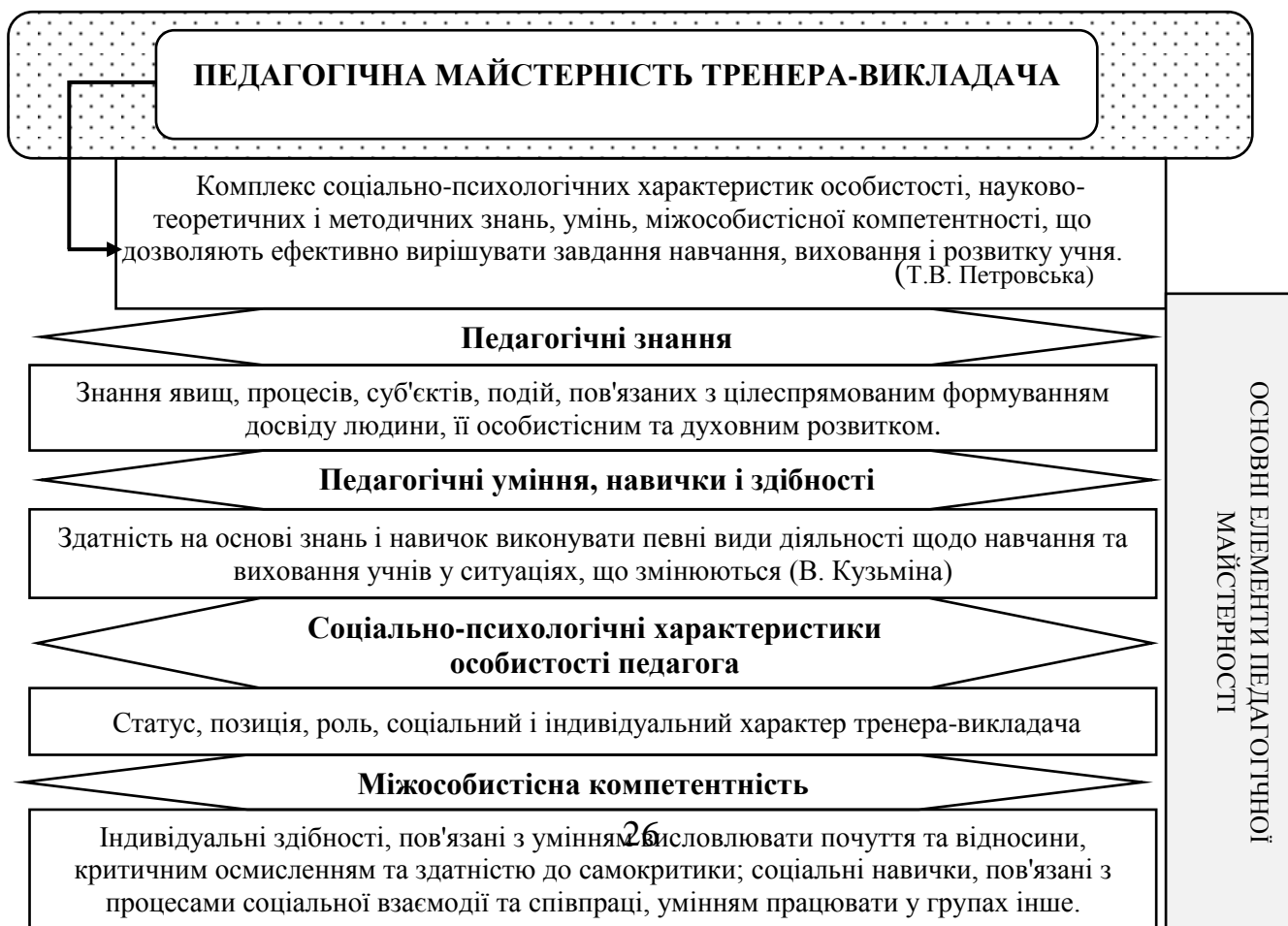

Рис. 2.2. Передумови підвищення ефективності діяльності тренера-викладача

Формування передумов підвищення ефективності діяльності тренера-викладача залежить від того, наскільки добре володіє він конкретним видом спорту, від його ерудиції, культури і рівня педагогічної майстерності і фізичної підготовленості.

2.2. ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ СПОРТУ

Тренер-викладач є носієм знань, умінь та навичок, які він має передати своїм вихованцям. Щоб бути професіоналом у своїй галузі необхідно володіти не тільки спортивно-практичною підготовленістю, а й великим арсеналом методів та засобів виховання та навчання, бути непересічною особистістю, здатною мотивувати і спрямовувати вихованців до систематичного тренувального процесу, результатом якого ставатиме постійно зростаючі досягнення у спорті. Все це накладає великі вимоги до його професійно-педагогічної культури, однієї із складових сторін якої є педагогічна майстерність тренера-викладача (рис 2.3).

Основні елементи педагогічної майстерності тренера-викладача

Рис. 2.3: Педагогічна майстерність тренера-викладача

відображають професійну спрямованість фахівця, рівень його знань, практичного досвіду, психологічних властивостей особистості, індивідуальних і соціальних характеристик, комунікативних якостей і загальних компетентностей педагога, яка проявляється у практичній діяльності і є результатом педагогічної майстерності тренера-викладача.

2.3. ПЕДАГОГІЧНІ ЗНАННЯ

Одним із перших елементів педагогічної майстерності виділяють **педагогічні знання**, як фундамент систематизованих теоретичних та наукових знань, які використовуються для специфічного вирішення завдань професійного спрямування. Педагогічні знання фахівців в сфері фізичної культури і спорту поділяються на: *загальні академічні, спеціальні: педагогічні, знання з теорії та методики спортивної підготовки, теорії та методики обраного виду спорту, теорії і методики викладання, медико-біологічні і психологічні знання* (рис. 2.4.).

Рис. 2.4. Педагогічні знання

залежність людини отримувати знання і використати їх в будь-якій сфері (галузі, або декількох) діяльності сприяє формуванню нових ідей в науці та трудовій діяльності і називаються такі знання академічними. **Загальні академічні знання**⁸ – це знання які не обмежуються вузькою професійною областю (отриманих у закладах вищої освіти), відбувається додаткове пізнання в інших суміжних гуманітарних науках, яке відображає ерудицію фахівця.

Опираючись на вище зазначену інформацію (розділ 2.1.) діяльність тренера-викладача відноситься до педагогічної професії. Тобто фахівець спорту, як педагог, має володіти *педагогічними знаннями*.

Педагогічні знання - це сукупність систематизованих теоретичних і практичних знань про виховання, розвиток і навчання людини.

Опираючись на вузьку специфіку роботи тренера-викладача, можна стверджувати, що він повинен володіти педагогічними знаннями в сфері фізичної культури і спорту. В роботах Т.В. Хома (2020)⁹ зазначається, що є окремі наука як *педагогіка фізичного виховання і спорту*.

Педагогіка фізичного виховання і спорту – це науки, що вивчає мету, зміст, закономірності виховання (освіти і навчання) при заняттях фізичними вправами і спортом та керування цим процесом. Вона спрямована на професійну підготовку майбутніх фахівців в сфері спорту, що побудовані на відповідних наукових, педагогічних та методичних засадах і впливають на формування інтегральних, загальних та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей у майбутніх фахівців фізичної культури та спорту.

Спеціальними знаннями в сфері фізичної культури і спорту виступають ті знання, які були здобуті під час становлення майбутньої професії. Володіючи комплексом спеціальних знань, а саме: *педагогічних, теорії та методики*

⁸ <https://jak.waykun.com/articles/shho-take-akademichne-znannja-ponjattja.html>

⁹ <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/31793/1/ПОСІБНИК%20САМОСТІЙНА%20РОБОТА.pdf> pdf

спортивної підготовки, теорії і методики викладання, медико-біологічних основ фізичної культури і спорту, психологічних та інших фахових знань, тренер-викладач з виду спорту має можливість якісно застосовувати їх у практичній діяльності, систематизовано збільшуючи професійний досвід і підвищуючи педагогічну майстерність.

Знання з теорія та методики спортивної підготовки характеризуються достовірними науковими положеннями про основні закономірності спортивної діяльності. Ці знання виконують функцію теоретичного фундаменту майбутнього тренера-викладача забезпечувати якісну підготовку спортсменів на різних етапах багаторічного вдосконалення в залежності від специфіки виду спорту. Саме в залежності від специфіки виду спорту тренер-викладач має володіти **знаннями з теорії та методики обраного виду спорту**. Бо набуття теоретичних знань та практичних вмінь з питань підготовки спортсменів на прикладі обраного виду спорту забезпечують проведення якісного відбору до занять за відповідними критеріями, вивчення основних аспектів розвитку фізичних якостей спортсменів, навчання та вдосконалення техніки виду спорту, організації та побудови спортивного тренування та змагальної діяльності, оволодінні методами планування та організації спортивного тренування на прикладі обраного виду спорту.

Важливою складовою педагогічних знань в області фізичної культури і спорту є способи застосування теоретичних знань на методичному та практичному рівні, використовуючи для цього знання з теорії і методики викладання.

Теорія і методика викладання - це галузь педагогічної науки, що досліджує процес навчання з метою досягнення його більшої ефективності. Методика включає використання сукупності методів, правил і засобів навчання опираючись на теоретичні знання.

На рівні вище зазначених спеціальних знань важливе значення в підготовці спортсмена займають *медико-біологічні і психологічні знання* тренера- викладача.

Медико-біологічні знання - це знання та практичні навички з біології людини (міждисциплінарна галузь досліджень, яка вивчає людину за допомогою впливу та взаємодії багатьох різноманітних наукових областей), що забезпечують ефективне їх застосування у своїй професійній діяльності спортивного фахівця з метою збереження здоров'я вихованців. До таких дисциплін в сфері фізичної культури і спорту відносять знання з анатомії, загальної та спортивної фізіології, основ медичних знань, спортивної медицина, гігієни, фізичної реабілітації і інших наук. Накопичення цих знань дають можливість оперативно контролювати функціональні стани спортсмена під час навантаження різної спрямованості, величини і характеру, визначати період відновлення, адаптаційних і інших процесів організму під час тренувальної і змагальної діяльності. Маючи медико-біологічні знання тренер-викладач може надати першу допомогу при нещасних випадках під час тренувального процесу, визначити причину травми і шляхи реабілітації шляхом використання лікувальної фізичної культури і різних фізичних вправ, які стимулюють до планомірного відновлення спортсмена.

Психологічні знання - це результат і процес пізнання психіки, людини як суб'єкта психічного життя, психічних явищ у їх єдності як відображення індивідуального світу людини. За допомогою психологічних знань можна визначити прихильність спортсмена до того чи іншого виду спорту, його психологічні стани під час змагальної діяльності і вміння тренера-викладача налаштувати на якісну і ефективну роботу свого вихованця під час змагань, визначити його характер і темперамент і інші психологічні показники, які впливатимуть на результат тренувального процесу і змагальної діяльності в цілому. За допомогою цих знань можна виховувати вольові-якості спортсмена, а саме: цілеспрямованість, рішучість, сміливість, наполегливість, завзятість,

самовладання і витримку, ініціативність та самостійність спортсмена. На рівні з вольовими якостями спортсмена можна розвивати і спеціальні психологічні якості, до яких відносять: стійкість спортсмена до стресових ситуацій тренувальної та змагальної діяльності; ступінь вдосконалення кінестетичного та візуального сприйняття різних параметрів рухових дій і навколишнього середовища; здатність до психічної регуляції рухів, забезпечення ефективної м'язової координації; здатність сприймати, організовувати та правильно усвідомлювати інформацію в умовах дефіциту часу; вдосконалення просторово-часових антиципацій, як фактора, збільшуючого ефективність техніко-тактичних дій спортсмена; здатність до формування в структурах головного мозку випереджальних реакцій, програм, дій, необхідність якого диктується вимогами змагальної боротьби.

Кожен вище зазначений спектр знань відіграє важливу роль в професійній діяльності тренера-викладача. Фахівець, володіючи ними здатен розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в процесі професійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту.

2.4. ПЕДАГОГІЧНІ УМІННЯ, НАВИЧКИ І ЗДІБНОСТІ

Важливим елементом педагогічної майстерності на рівні з педагогічними знаннями вважаються педагогічні уміння, навички і здібності. Основа формування професійних умінь, навичок і здібностей тренера-викладача ґрунтується на раніше свідомо засвоєних теоретичних загально-академічних і спеціальних знань здобутих у закладах вищої освіти.

Педагогічні уміння, навички і здібності вважаються найважливішими, ключовими, компонентами кваліфікаційної характеристики тренера-викладача з виду спорту.

Формування умінь спортивного педагога є складовою частиною професійної підготовки, зміст яких визначається функціонально-структурними компонентами, які забезпечують ефективну систему діяльності тренера-

викладача. В процесі педагогічної діяльності, тренер-викладач повинен володіти вміннями і навичками керівництва всього освітнього, навчально-тренувального процесу, який забезпечує всебічний і повноцінний розвиток особистості спортсмена різної кваліфікації.

Т.В. Петровська (2012) визначає термінами *педагогічні уміння і здібності*.

Педагогічні уміння – це засвоєний спосіб виконання дій, що забезпечує, ефективно здійснення педагогічного процесу у звичних і змінних умовах.

Результативність формування умінь залежить від здібностей фахівця. Здібність, характеризується індивідуальними властивостями людини, які являються передумовою створення умов, для успішного оволодіння різними видами діяльності.

Педагогічні здібності – це сукупність психічних властивостей особистості, що забезпечує основу ефективної і професійно-педагогічної діяльності тренера-викладача з виду спорту.

Вище зазначені терміни невід’ємно пов’язані один з одним, і на основі цього можна зробити висновок: чим здібніша особа, тим швидше в неї формуються необхідні професійні уміння.

Постійне використання педагогічних умінь, з досвідом забезпечує автоматизоване їх використання без усвідомленого контролю. Накопичення таких дій називається **педагогічними навичками**.

Педагогічні навички – це сформовані шляхом частого повторення дії, для яких властивий високий ступінь освоєння і відсутність поелементної свідомої регуляції.

Педагогічні уміння і здібності мають структуру, яка характеризує різні сторони підготовленості тренера до професійної діяльності, а саме: вміння планувати, організовувати навчально-тренувальну роботу, пояснювати завдання коротко і логічно, бачити помилки і способи їх усунення в тренувальній діяльності, розпізнавати психологічний стан учнів, надавати

підтримку, уміння налаштовувати спортсмена на змагальну діяльність, завойовувати авторитет і ін.

В трактуванні Н.В. Кузьміною, Т.В. Петровською зазначається, що педагогічна система умінь і здібностей включає наступні структурні елементи (рис 2.5.).

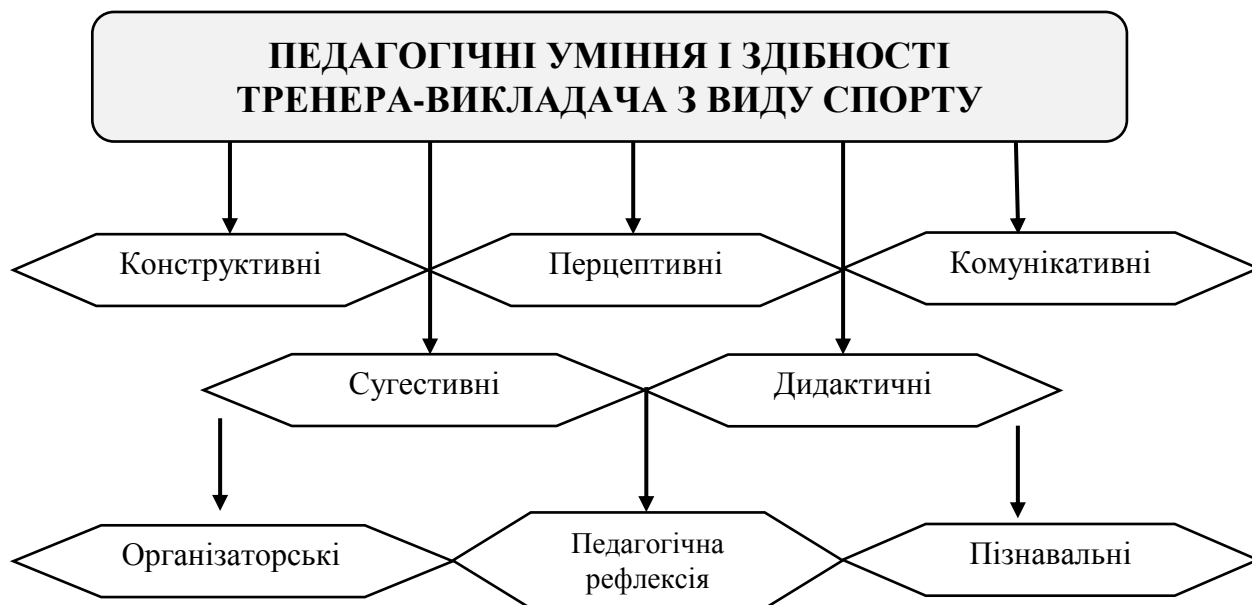

Рис. 2.5. Структура педагогічних умінь і здібностей тренера-викладача з виду спорту

Створення творчої робочої атмосфери спільного співробітництва, діяльності, визначення завдання навчально-тренувального заняття, у відповідності до поставленої мети розвитку та вдосконалення спортсменів відбувається за рахунок *конструктивних умінь і здібностей* тренера-викладача з виду спорту.

Конструктивні уміння проявляються у вмінні якісно будувати перспективні плани, щодо навчально-виховної і спортивної роботи з майбутнім прогнозуванням (правильно сформовані завдання, розвиток необхідних якостей, правильного підбору необхідного обсягу навантаження і ін. - тобто планування цілісної системи спортивної підготовки).

Педагогічні здібності, які забезпечують оволодінням даними уміньми: увага, інтуїція, передбачення фахівця, щодо якості, точності, правильності

композиційної побудови тренувального заняття та комплексної підготовки спортсмена в цілому.

Сприймати, пізнавати, розуміти й надавати оцінку діям своїх вихованців у закладах спортивного профілю, в яких ведеться спортивна підготовка спортсменів, тренер-викладач з виду спорту може за допомогою перцептивних умінь.

Перцептивні уміння і здібності характеризуються педагогічною спостережливістю, що дозволяє проникати у внутрішній світ спортсмена, розуміти його переживання і стан, бачити тенденції зміни його особистості, помічати позитивні якості і максимально використовувати їх в процесі виховання.

Педагогічні здібності, які забезпечують оволодінням даними уміннями: спостережливість, здатність до співпереживання і співчуття, здібності диференціювати міміку вихованців (емоції на обличчі), за допомогою, яких можна визначити стан спортсмена, а саме: інтерес, увагу, готовність до виконання завдань, стомлення, відновлення після навантаження і ін.

Невід'ємними якостями, якими має володіти успішний тренер-викладач, для забезпечення доцільних педагогічних відносин із колективом та вихованцями є **комунікативні уміння**.

Комунікативні уміння і здібності – це здібності педагога встановлювати доречні педагогічні відносини з дітьми, батьками та іншими особами, які притягнуті до виховних процесів спортсменів і спортивних колективів, створюючи міцний ланцюг ефективних взаємовідносин. Вони забезпечуються за допомогою правильного вибору стилю управління, спілкування, управлінням конфлікту, завойовування авторитету, дотримання педагогічної етики. До комунікативних умінь можна також віднести фактор мовленнєвої культури, яка проявляється у стриманості, якості висловлювань, розмовної впливовості і ін.

До педагогічних здібностей, здатних забезпечувати оволодінням даними вміннями відносять: тактичність, терпіння, комунікабельність, ініціативність, доброзичливість, щирість тощо.

На рівні з комунікативними вміннями важливу роль відіграють **сугестивні вміння і здібності** фахівця, що виражаються здатністю тренера-викладача безпосереднього емоційно впливати на вихованців. Данні вміння пов'язані з можливостями педагога переконувати суб'єкта, за рахунок педагогічної свідомості, цілеспрямованості і ефективності дій необхідних для забезпечення якісного результату та сформованістю волевої сфери самих спортсменів, приймати ці переконання.

До педагогічних здібностей, здатних забезпечувати оволодінням сугестивними вміннями відносять: наполегливість, переконливість, цілеспрямованість, тощо.

Великого значення для успішного виконання посадових обов'язків тренера-викладача з виду спорту має вміння успішно організовувати і керувати навчально-тренувальним процесом, окремими спортсменами, колективами, командами для ефективного забезпечення їх всебічного спортивного розвитку і росту спортивного результату. Спрямованість таких дій називається **організаторськими вміннями**.

Організаторські вміння і здібності - це своєрідна організація виконання роботи, регуляція діяльності внутрішньогрупових процесів виховання, суб'єктів, здатних (за рахунок стійкого мотиву до спортивної діяльності) виконувати вказівки тренера, обираючи оптимальний варіант спільного механізму вирішення завдань. Організаторські вміння чітко і об'єктивно оцінюються результатом педагогічної роботи тренера-викладача з виду спорту.

Педагогічні здібності, які забезпечують оволодінням даними вміннями: саморегуляція, контроль своїх дій, вимогливість, діловитість, розпорядливість, дисциплінованість, вмотивованість до організаторської діяльності.

Знання, які забезпечують розвиток особистості у процесі передавання, використання засвоєних знань, умінь і навичок, контролі, оцінюванні результатів діяльності називаються *дидактичними уміннями*.

Дидактичні уміння і здібності дозволяють тренеру якомога доступніше передавати вивчаємий матеріал, стимулювати у вихованців самостійну думку, мобілізувати їх увагу (коротке пояснення, бачення помилок і причин їх виникнення, володіння мімікою і жестами). Даний підхід дозволяє на практиці використовувати найефективніші способи і методи навчання, що мотивують спортсменів до плідної взаємодії з тренером і бажанням вдосконалюватися за для досягнення запланованої мети.

Педагогічні здібності, які забезпечують оволодінням даними уміннями: логічне мислення і побудова мовлення, емоційна виразність, контроль інтонації і темпу мовлення, чітка дикція.

Значущим показником розвитку спортивного педагога, є бажання розвиватися, спілкуватися, обмінюватися інформацією і практичним досвідом з іншими тренерами-викладачами з різних видів спорту, аналізувати власні поразки і шукати нові ідеї підвищення ефективності власної професійної діяльності. Робити аналіз передового педагогічного досвіду і творчо використовувати їх у власній роботі, експериментувати з інноваційними досягненнями науки у своїй практичній діяльності. Вивчати і складати загальні характеристики спортсменів, що до їх прихильності і реалізації в обраному виді спорту, тощо. Саме ці показники дозволяють виділити наступний елемент структури педагогічних умінь, який сформувався на основі постійного пізнання чогось (когось) і отримав назву *пізнавальні уміння*.

Пізнавальні уміння і здібності спрямовані на постійний аналіз своєї роботи, прагнення та пошуки шляхів до вдосконалення власного професіоналізму, підвищення кваліфікації і самоосвіти.

Педагогічні здібності, які забезпечують оволодінням пізнавальними уміннями: якісно сприймати ситуації, виділяти головне і другорядне, вміти

відрізнити причину від наслідків, бути уважним, логічно мислити і правильно інтерпретувати інформацію.

Останнім структурним елементом, який узагальнює цілісну систему умінь і здібностей тренера-викладача з виду спорту являється *педагогічна рефлексія*.

Педагогічна рефлексія характеризується здатністю фахівця узагальнити майстерність свого професіоналізму і надати об'єктивну оцінку своїй діяльності, її результату, індивідуальному стилю викладання і ін.

До здібностей, які забезпечують педагогічну рефлексію відносять: самоаналіз, самооцінка.

2.5. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ СПОРТУ

Постійні зміни сучасного життя суспільства, з особливою гостротою ставлять проблему адаптації соціально-професійної поведінки особистості з метою досягнення успіху. Прагнення людини досягти успіху викликає в інших певне враження, що підсилює спроможність особистості досягати встановлених соціальних цілей.

Педагог, як професійно-освідченна особа, має великий вплив на соціум, його виховання та розвиток. Тренер-викладач з виду спорту, який є відображенням педагогічної діяльності в сфері фізичної культури і спорту, протягом своєї професійної діяльності має вплив на велику кількість соціального населення різного віку. Діяльність якого спрямована на розвиток фізично-гармонійної розвинутої людини, на вдосконалення фізичної форми, техніко-тактичних і психологічних характеристик спортсмена, його функціональних можливостей і інших показників необхідних, для досягнення мети.

Майстерність тренера впливати на соціум визначається наявними у нього якостями, які надають специфічність та своєрідність його спілкуванню з вихованцями. До професійно важливих якостей тренера-викладача відносяться соціально-психологічні характеристики особистості, які проявляються у

пізнанні і саморозвитку своєї діяльності, шанобливого ставлення до праці (не запізнюватися, приходити обрядним, і ін.), вмінням правильно і систематизовано викладати свої думки, завойовувати авторитет, бути активним і ініціативним, гідно тримати себе в колективі, підтримувати дисципліну, моральний статус, тощо.

Вище описані якості тренера-викладача, як педагога формують окремі елементи психологічної характеристики (рис. 2.6.).

Рис.2.6. Соціально-психологічні характеристики тренера-викладача

Інтелектуальні якості підкріплюють дидактичні вміння тренера-викладача, вони допомагають знаходити правильні рішення у навчально-тренувальній і виховній роботі, обумовлюють ефективність його професійної творчості, пошуку їм нових форм, засобів і методів виховання та вдосконалення спортсменів. До цих якостей відносять логічність і ясність мислення, його уява, критичність, творча винахідливість, тощо. Важливого значення у діяльності тренера відіграє оперативність мислення, що характеризує здатність тренера-викладача в короткі терміни знаходити оптимальне рішення виникаючих

педагогічних завдань, а також передбачення результатів впливу педагога на вихованців.

Дані здібності базуються на перцептивних якостях, що характеризують властивості сприйняття та уваги. І. М. Сеченов констатував, що реакція миттєвого бачення, тісно пов'язаної з швидкістю та обсягом сприйняття і з властивостями уваги.

Ерудиція і високо розвинутий інтелект дозволяють тренеру-викладачу швидко зорієнтуватися в постійно варіативних ситуаціях, відображає загальну тенденцію професіоналізації його тренерської праці за рахунок зв'язку із поглибленням знань про предмет його діяльності.

Вагомого значення на рівні з ерудицією і інтелектуальними якостями має **рівень культури і моральності** тренера-викладача з виду спорту. Моральна культура спортивного педагога постає як єдність двох окремих суспільних явищ: культури і моралі. Функціонуючи як "культура" в моралі, вона водночас висвітлює моральну цінність і самої культури. Аналіз моральної культури розкриває взаємозв'язок між культурою і мораллю, що можливо лише на основі аналізу людської культури, їх соціальних функцій, ролі в сучасній суспільній життєдіяльності людей і затребуваності їх в фізичній культурі і спорту в цілому. Моральна культура тренера-викладача відображає духовну цінність, систему накопичених знань і переконань, власних почуттів і навичок, норм, інтересів і потреб фахівця. Цілісність культурно-морального досвіду забезпечує ефективну професійну діяльність тренера-викладача з виду спорту, спрямовану на самореалізацію, навчання і виховання особистості спортсменів.

Високий рівень культури і моральності тренера-викладача з виду спорту демонструється грамотністю, якістю побудови, впливу фраз і висловлювань, способів їх застосування в залежності від ситуації. Знання граматичних правил дає можливість правильно викладати свої думки, надає промові осмислений характер, що полегшує сприйняття і розуміння пояснень, зауважень, команд тренера-викладача. Як правило фахівець з високим рівнем культури

спілкування досягає більшого авторитету і великих успіхів у навчально-виховній і навчально-тренувальній роботі.

Сформована професійна свідомість являється запорукою успішної професійної діяльності тренера-викладача.

Вчені педагоги А.О. Бізяєва, К.Є. Вітрук, А.К. Колегов, М.Т. Громкова, М.В. Кларін, Т.В. Кружиліна, Л.Є. Плескач акцентують увагу на змістовному аспекті професійної свідомості. Одним із перших дослідників у педагогічній науці, який зміг обґрунтувати визначення «педагогічна свідомість» став І.Я. Лернер. На думку автора, педагогічна свідомість виступає певним культурно-історичним утворенням, яке здатне впливати на педагогічну дійсність за допомогою втілення сукупності педагогічних ідей, власних поглядів, внутрішніх почуттів, цінностей, ілюзій, помилок в області виховання та освіти, під впливом яких суспільство здійснює педагогічну діяльність теоретичного або практичного характеру.

Орієнтуючись на сферу фізичної культури і спорту, на основі думки Н.Ф Шевченко, **педагогічна свідомість** тренера-викладача з виду спорту являється багатоаспектним психічним утворенням, яке репрезентує професійні знання, вміння, цінності та уявлення людини про себе як представника цієї професії у практичній та теоретичній діяльності. Саме це допомагає тренеру-викладачу свідомо оцінювати якість і результат власної роботи спрямованої на підготовку спортсменів різної кваліфікації.

Не менш значущими соціально-психологічними якостями, якими має володіти тренер-викладач є **педагогічна етика та такт**. Педагогічна етика вивчає особливості педагогічної моралі тренера-викладача, з'ясовує специфіку реалізації загальних принципів моральності в сфері фізичної культури і спорту, як педагогічної праці, розкриває основні її функції і етичні категорії.

Поняття «такт» трактується, як форма людських взаємовідносин, на основі якого будується успішне спілкування між людьми.

Тактовного тренера-викладача можна виразити за наступними рисами характеру: привітність, ввічливість, повага до вихованців і колег, кмітливість у перебудові думок і висловів в залежності від обставин, врівноваженість, почуття гумору.

Педагогічна етика та такт, це вміння тренера-викладача з виду спорту тримати себе з гідністю і витримкою в педагогічному колективі, з вихованцями та їх батьками, а також здатність дотримати міру свого впливу на дітей, вміння знайти підхід до них і побудувати оптимальні виховні відносини з урахуванням визнаних принципів виховання (О. Шолохова).

Особистісною якістю педагога, яка є невичерпним джерелом його ініціативи, активності, креативної інноваційності, творчої фантазії, розвитку уявлення, постійного бажання вдосконалення навчально-тренувального процесу, прагнення досягти ефективних результатів у педагогічній праці, вважається **педагогічна творчість**.

Педагогічна творчість виражається у підготовленості особистості до професійно-педагогічної діяльності, яка охоплює творче педагогічне мислення і соціальну активність, спрямовану на задовільнення потреб соціуму, за рахунок креативної, неспецифічної діяльності, яку може забезпечити тренер-викладач з виду спорту (В. Сагарда).

Думка В.В. Ягупова полягає у тому, що там, де немає в педагогічній діяльності творчості, там відсутній якісний результат виховання. Тренер-викладач з виду спорту обмірковуючи використання методики і планування змісту навчально-тренувального процесу, плануючи і обираючи способи їх проведення використовує власний індивідуальний підхід. Тобто кожен тренер-викладач є окремим творчим індивідом, який має своє бачення, що до процесу навчання і виховання спортсменів, використовує власні методики, засоби і принципи, які за рахунок педагогічної творчості відокремлюють його від інших фахівців.

У організації навчально-тренувального процесу не можна пройти поміж педагогічного чинника, який уособлює характер тренера-викладача, його властивостей і якостей впливу на спортсмена, колег і ін. Тренер-викладач, як педагог, має здатність суттєво і дієво змінювати думки, почуття і поведінку вихованців та налаштовувати їх на ефективну роботу. Така форма впливу в педагогічній науці називається *авторитетом*.

У тлумачному словнику «авторитет» трактується як загально визнане значення, впливу, поваги до людини, яка заслуговує відповідної пошани інших осіб за рахунок його професійної і компетентної діяльності. Авторитетом, влюбій сфері діяльності називають особу, з думкою якої рахуються, яку прагнуть наслідувати і довіряють прийняття важливих рішень.

В сфері фізичної культури і спорту, тренер-викладач, як раніше зазначалося виконує функцію педагога, тобто він має володіти саме педагогічним авторитетом, який поетапно формується на основі становлення і професійного розвитку педагога. Перший етап - це вибір професії тренера-викладача з виду спорту, що визначається діяльністю педагога співпрацювати з особою яку він навчає. Другим етапом становлення авторитету тренера-викладача є успішне оволодіння ним педагогічною майстерністю. На третьому етапі забезпечується вдосконалення набутих вмінь впливу на інших за допомогою здобутого досвіду практичної діяльності, самоаналізу і самооцінки попередніх років роботи.

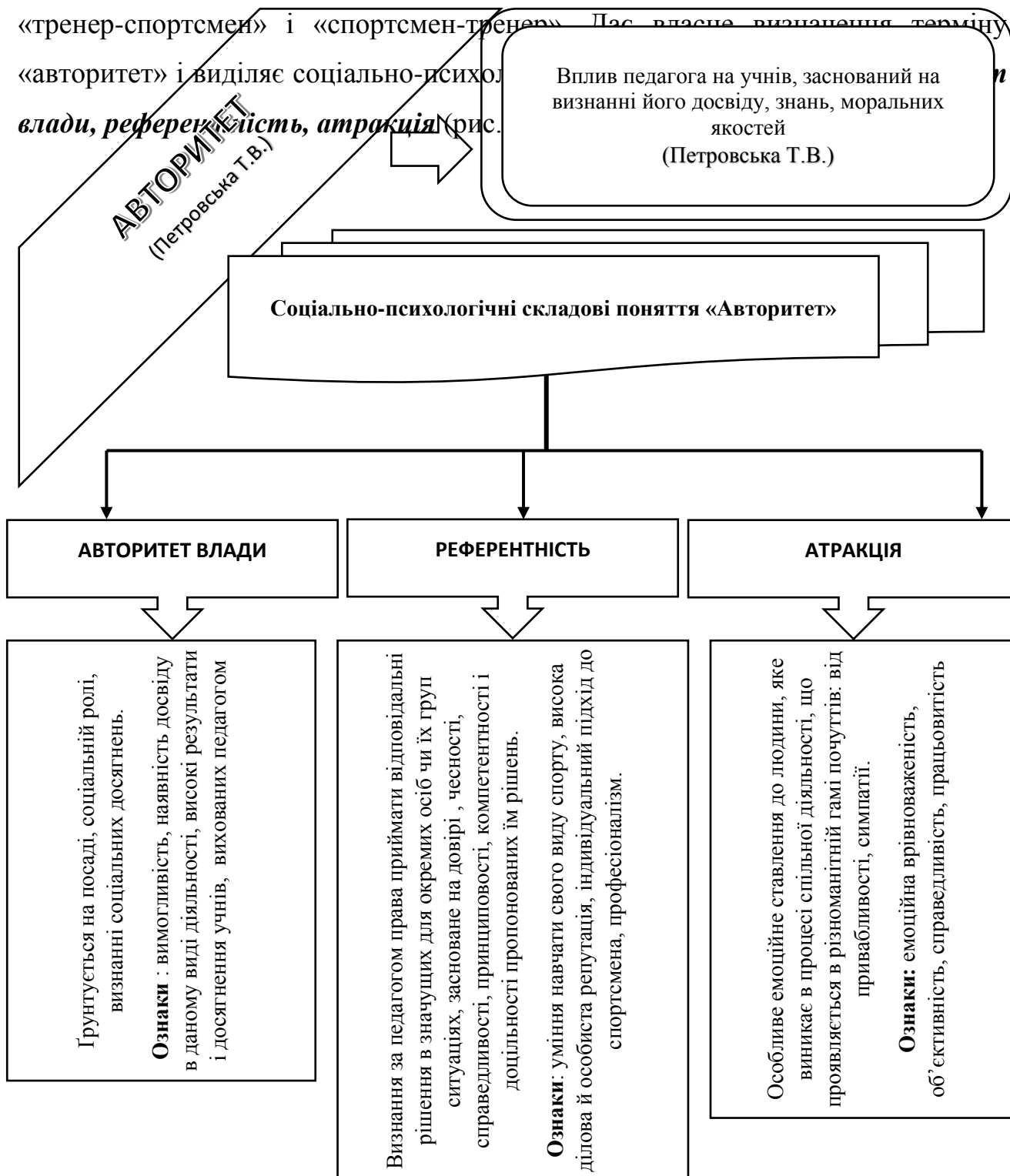
Особливостями педагогічного авторитету займалися П. Андріаді, В.М. Галузьяк, М.Д. Левітов, А.С. Макаренко, А.В. Петровський, Д.Ф. Самуйленков, І.В. Страхів, та ін. дослідники. Вони визначали сутність термінології педагогічного авторитету і його формування, доводячи актуальність дослідження, тема якої залишається на етапі сучасного наукового пізнання.

Таким чином, **авторитет тренера-викладача** має довготривалий процес формування, який підкреслює моральний статус його у колективі вихованців і колег. І являється своєрідною формою дисципліни, за допомогою якої

авторитетний педагог регулює поведження вихованців, впливає на їхні переконання.

Т.В. Петровська у своїй роботі «Майстерність спортивного педагога» зазначає, що авторитетність тренера-викладача є важливим чинником, який впливає на ефективність не тільки навчально-тренувального процесу і змагальної діяльності, а й на особливості міжособистісних відносин в системі «тренер-спортсмен» і «спортсмен-тренер».

Лас власне визначення терміну «авторитет» і виділяє соціально-психологічні складові влади, референтності, атракція (рис. 1).

2.6. МІЖСОБИСТІСНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА

Міжособистісне сприйняття, пізнання людьми один-одного, є невід'ємною складовою спортивно-педагогічної взаємодії. За допомогою міжособистісного сприйняття відбувається визначення компетентного ставлення вихованців до тренера-викладача і навпаки. Головним показником сприйняття і надання характеристики один одному є спілкування, яке здійснюється за допомогою мовних засобів впливу.

Професійне педагогічне спілкування базується на основі встановлення контакту з вихованцями, колегами, батьками, який спрямований на створення комфортного психологічного клімату, в період виконання своїх професійних обов'язків.

Міжособистісна компетентність виконує роль своєрідної платформи тренера-викладача з виду спорту, на підставі якої вибудовується спілкування між тренером та спортсменом, визначається ступінь успішності та продуктивності їхнього спілкування. Міжособистісна компетентність в своїй структурі виділяє окремі елементи, значущість яких відіграє вагомого значення в період становлення педагогічної майстерності тренера-викладача з виду спорту (рис. 2.8.).

Рис. 2.8. Елементи міжособистісної компетентності Тренера-викладача

Одним із перших елементів міжособистісної компетентності тренера-викладача, які відграють великого значення в системі управління підготовки спортсменами є *стилі керівництва*.

Сфера вживання слова «стиль» така широка, що дослідники вважають це поняття широко розповсюдженим і міждисциплінарним.

Стиль керівництва характеризується, як система прийомів впливу керівника (тренера-викладача) на підлеглих (спортсменів). Використовуючи певний стиль керівництва тренер-викладач визначає ставлення його і способи впливу по відношенню до вихованців.

Т.В. Петровська вказує, що схеми управлінських систем керівництва будуються на основі співвідношення домінантності і інтересу тренера-викладача до професійної діяльності, яка формується на основі його характеру, темпераменту, соціального статусу, моделі практичного спортивного досвіду під керівництвом якого виховувався він і ін.

Традиційно розрізняють наступні стилі керівництва: *автократичний, авторитарний, демократичний і ліберальний*, але в сучасній науково-методичній літературі в сфері педагогіки та фізичної культури і спорту можуть використовуватися такі стилі керівництва, як: *маніпулятивний та непослідовний стиль*.

Автократичний стиль керівництва характеризується діяльністю тренера-викладача одноосібно вирішувати всі питання, що стосуються спортсмена, групи чи спортивної команди, визначає кожну конкретну мету, виходячи лише з власних установок, контролює вирішення будь-якої задачі і суб'єктивно оцінює досягнуті результати. Яскравою формою вираження подібної позиції спортивного педагога проявляється при автократичному підході до виховання, коли спортсменам не надається право навіть на обговорення проблем, що мають до них пряме відношення. Будь-яка ініціатива вихованців сприймається таким тренером-викладачем, як акт свавілля і неприйнятною поведінкою.

Таким чином, авторитарний тренер-викладач здійснює одноосібне керівництво групою, приймає рішення без врахування думок і навіть інтересів спортсменів.

Більш лояльним, але подібним до автократичного стилю керівництва відноситься **авторитарний стиль**. Він базується також на жорсткому способі управління і не допущені ініціативи, монополізує всією інформацією, сприймається оточуючими, як диктатор, не проявляє гнучкості у свої діях, але на відміну від автократичного стилю керівництва тренувальним і змагальним процесом такий тренер-викладач надає дозвіл спортсменам, групі, команді висловити власну думку, а деяким особам надає дозвіл, що до прийняття спільного рішення.

Справжньою альтернативою автократичного і авторитарного стилю керівництва служить **демократичний стиль** - виправданий, конструктивний і ефективний. Керується таким стилем керівництва тренер-викладач діяльність, якого орієнтована на підвищення активності вихованців, на залучення кожного спортсмена до вирішення питань навчально-тренувального процесу і змагальної діяльності. Цей стиль характеризується тим, що тренер розглядає спортсменів як учасників і реалізаторів своїх концепцій, ідей, думок, дослухається до думки спортсменів.

У результаті відкритого обговорення виникаючих і спірних питань спортсмен і тренер-викладач колегіально приходять до того чи іншого рішення. Для спортивних фахівців, які дотримуються демократичного стилю керівництва, характерним є активно-позитивне ставлення до вихованців, адекватна оцінка їхніх здібностей і можливостей, успіхів і невдач. Таким тренерам-викладачам властиві глибоке розуміння спортсмена, групи, команди, здатність виявити провідні цілі і мотиви їхньої поведінки, уміння прогнозувати розвиток їхньої індивідуальної особистості. У той же час в повсякденній роботі сучасний тренер-викладач з виду спорту не може повністю виключити приватні прийоми авторитарного характеру. Він має здобути певний авторитет, щоб вихованці з великою повагою і бажанням надавали право прийняти тренеру-

викладачу остаточне рішення у складних рішеннях. При цьому спортивний педагог повинен бути орієнтований на демократичний стиль керівництва, в якості головного стрижня якого виступають взаєморозуміння тренера-викладача і спортсмена, групи, команди в цілому.

Наступним традиційним для деяких тренері-викладачів стилем керування є **ліберальний стиль**. При такому управлінні навчально-тренувальним процесом спортивний педагог мінімально втручається в систему підготовки спортсменів. Причиною цього може бути, з одного боку, достатньо високий рівень підготованості спортсменів-учнів, та, з іншого боку, неспроможність тренера-викладача з тих чи інших причин здійснювати керівництво. Тренер-ліберал, як правило, знаходиться під впливом своїх вихованців.

Основними характерними показниками керівника-ліберала є: доброзичливість, добродушність до підлеглих спортсменів (групи, команди), готовність вислуховувати пропозиції та критику вихованців, тощо, при цьому не приймати жодних рішень. Негативними показниками тренера-викладача який керується ліберальним стилем є: невпевненість, відсутність ініціативи, легкість впливу оточуючих, очікування вказівок зверху, невимогливість до підлеглих вихованців, роздає обіцянки і не виконує їх, якщо вказівка не виконується підлеглими спортсменами, може виконувати її сам, безконтрольність над навчально-тренувальним процесом, тощо.

Неспецифічним стилем керівництва, який не часто, але зустрічається в професійній педагогічній діяльності тренера-викладача є **маніпулятивний стиль**. Він проявляється в психологічному впливі на спортсмена (команду, колега) з метою зміни сприйняття реальності, їх реакцій і поведінки. Маніпулятор, як правило застосовує різноманітні прийоми і тактичні дії, які носять прихований, обманний і завуальований характер. Тренер-маніпулятор прагне створити в команді стан невизначеності, залежності спортсменів. Маніпулювання призводить до психічної напруженості в команді, міжособистим конфліктам тощо.

У маніпулятивному процесі співрозмовники (спортсмени) сприймаються тренером-викладачем не як унікальні особистості, а як носії потрібних маніпулятору властивостей і якостей. Неважливо, наскільки порядні вихованці, важливо, що їх можна використовувати для вигоди і задовільнення результатів встановлених завдань тренера-викладача. Спортивний педагог, що вибрав в якості основного маніпулятивний стиль керування іншими, як правило в результаті сам стає жертвою власних маніпуляцій. Себе він починає сприймати фрагментарно (відображається діяльністю окремих можливостей педагога, а не цілісної і якісної професійної роботи тренера-викладача), переходить на стереотипні, звичні для нього форми поведінки, керується помилковими мотивами і цілями.

Своєрідним стилем керування, який на думку науковців не є ефективним в професійній діяльності і формуванні педагогічної майстерності тренера-викладача є *непоследовний стиль керівництва*.

Непоследовний стиль керівництва тренера-викладача будується на основі його настрою. Такий спортивний педагог реалізує у взаєминах з вихованцями то один, то інший стиль педагогічного керівництва. Наприклад, якщо він має гарний настрій, то реалізує ліберальний чи навіть демократичний стиль керівництва, якщо ж настрою немає, то такий тренер-викладач може демонструвати авторитарний або автократичний стиль. Последовний стиль педагогічного керівництва є несприятливим для встановлення комфортних стосунків зі спортсменами (групою, командою) та для успішного розв'язання завдань навчально-тренувального процесу, виховання та вдосконалення їх і зумовлює низькі результати праці тренера-викладача з виду спорту та велику кількість конфліктів і проблем.

Всі вище зазначені стилі керівництва є незамінною складовою системи управління навчально-тренувальним процесом і змагальною діяльністю в сфері фізичної культури і спорту. Вони формуються на основі манер поведінки тренера-викладача, які переважають в його управлінській діяльності та за

допомогою яких спортивний педагог може впливати на вихованців, стимулювати їх на досягнення встановленої мети і високих спортивних результатів.

Наступним елементом міжособистісної компетентності тренера-викладача, спрямований на використання системи способів і прийомів педагогічної взаємодії з вихованцями, колегами і іншими особами, які мають пряме відношення до забезпечення якісної роботи спортивного педагога являються **стилі спілкування**.

У спортивно-педагогічній практиці для інтегрального визначення педагогічної майстерності міжособистісної компетентності тренера-викладача з виду спорту використовується оцінювання особливостей стилю педагогічного спілкування, який застосовує педагог. В залежності від його спілкування, стилю який обрав для себе тренер-викладач, будуватимуться і створюватимуться певні мовленнєві взаємовідносини з його підлеглими вихованцями і особами, які його оточують.

В сучасних умовах розвитку педагогічної науки і сфери фізичної культури і спорту існує **вербальне і невербальне спілкування**.

Вербальне спілкування - це спілкування за допомогою мовленнєвих слів. При вербальному спілкуванні великого значення має, що мовить тренер-викладач, якими словами виражає свою думку, в якій послідовності подає необхідну інформацію спортсменам (з чого починає, чим продовжує, чим закінчує розмову), які аргументи наводить спортивний педагог, стисло чи розгорнуто висловлює свої думки, тощо.

Ефективний вербальний мовний вплив тренера-викладача передбачає правильне, оптимальне, ефективне в даній мовній ситуації використання ефективних правил і прийомів спілкування з урахуванням того, з якими співрозмовниками, в яких комунікативних ситуаціях ведеться спілкування, яка мета спілкування у даному конкретному випадку, чи то пояснення, чи аналіз виконаної роботи, настанови спортсменам і ін.

Невербальне спілкування – це вид спілкування, особливостями якої є використання невербальної, тобто безсловесної поведінки тренера-викладача та невербальних комунікацій (система знаків або жестів, що використовуються у процесі спілкування і відрізняються від мовних засобами та формою виявлення) як головного засобу передачі інформації своїм вихованцям (розказ, пояснення, аналіз, виправлення помилок і ін.), організації взаємодії з ними, формування образу, думки про співрозмовника з яким ведеться співбесіда і здійснення впливу на іншу особу. Тобто важливим засобом невербального спілкування, який може використовувати тренер-викладач, для успішного розуміння його спортсменами у різних варіативних ситуаціях тренувальної і змагальної діяльності, коли тренер не має можливість вимовити це словами, він ефективно застосовує мову міміки та жестів, яка доповнює, збагачує і індивідуалізує звичайну мову.

У процесі взаємодії тренера-викладача і спортсмена під час спортивної підготовки вербальні і невербальні засоби можуть підсилювати або послаблювати дію один на одного, але їх взаємозв'язок виявляється постійним.

На рівні використання вербального і невербального мовленевого впливу, існує варіативність застосування тренерами-викладачами різних стилів педагогічного спілкування. Вони визначають складність і розмаїтість відносин «тренер-викладач-спортсмен», «спортсмен-тренер-викладач». Найбільш широко і розповсюджено використовують наступні стилі спілкування: **довірливо-діалоговий, альтруїстичний, конформний, пасивно-індиферентний, авторитарно-монологічний.**

Довірливо-діалоговий стиль спілкування характеризується педагогічним оптимізмом, контактністю і активністю тренера-викладача. При цьому фахівець опирається на позитивний потенціал свого спортсмена (команди), поєднуючи довіру і вимогливість до них, застосовуючи індивідуальний підхід для вирішення виниклих ситуацій в навчально-тренувальному процесі чи під час змагальної діяльності.

Наступним стилем спілкування спортивного педагога в науково-методичній літературі виділяють *альтруїстичний стиль*.

Альтруїстичний стиль спілкування відображає професійну самовідданість роботі, за рахунок вирішення встановлених завдань під постійним контролем тренера-викладача. Такий викладач проводить навчально-тренувальну роботу відповідно до посадових обов'язків, з великою відповідальністю, але веде перевірку якості виконання роботи спортсменами, оцінює їх результативність і повністю відхиляє можливість виконувати план тренувального заняття самостійно спортсменами не довіряючи їм. Тобто педагог спілкуючись зі спортсменами, надає їм право на ініціативу, власну думку і висловлювання, але прагне підмінити їх зусилля, власною активністю, при цьому в тренера-викладача відсутнє прагнення до особистого росту з явно зниженою самооцінкою.

Послідуючим стилем спілкування, який формується на основі відсутності прагнення до розуміння й бажання бути кимось зрозумілим, спрямованості на наслідування, готовності "підлаштуватися" під співрозмовника (спортсмена, колега і ін.) є *конформний стиль*.

Конформний стиль спілкування визначається дотриманням тренером-викладачем безконфліктного поверхневого спілкування з неповна визначеними педагогічними цілями, що стимулює на створення пасивного реагування на зміну ситуації. У нього відсутнє прагнення до розуміння спортсмена. Проявляється зовнішня доброзичливість при внутрішній байдужості. Як правило в таких тренерів-викладачів відсутня ініціативність, не впевненні в своїх діях і мають низьку самооцінку.

Ставлення до спілкування, яке ігнорується його сутністю і проблематикою, домінуванням спрямованості на «лише ділові питання», «відхід» від спілкування як такого називається *пасивно-індиферентним стилем спілкування*.

Пасивно-індиферентний стиль спілкування демонструє певне відображення відстороненості тренера-викладача від будь-якого спілкування. Як показує практика, такі спортивні педагоги емоційно байдужі, тримають помітну дистанцію зі вихованцями, колегами і іншими особами, які приймають участь у підготовці спортсменів, байдужість до їх розмов, висказувань, побажань. Як правило в таких тренерів-викладачів завищена самооцінка. В навчально-тренувальному процесі постійно-виникають конфлікти і незадоволеність з обох, сторін тренера-викладача й спортсмена.

Найбільш агресивним стилем спілкування, який заснований на використанні автократичного і авторитарного керівництва спортсменами є **авторитарно-монологовий стиль спілкування**.

Авторитарно-монологовий стиль спілкування проявляється стабільною формою комунікаційної поведінки тренера-викладача, особливістю якої є виявлення чіткої авторитарності в будь-яких контактах із спортсменами і іншим оточенням. В спілкуванні викладач прагне домінувати, орієнтований на «примусове» виховання і врахування його думки. В цьому стилі спілкування організуючі прийоми поступаються дисциплінарним, тренер-викладач не тактичний, повністю ігнорує точки зору і позиції спортсменів, проявляє досить агресивний настрій і характер.

В сучасних умовах соціальної діяльності, жодна сфера, як і спортивна діяльність не позбавлена від конфліктів. Останнім елементом міжособистісної компетентності тренера-викладача є вміння управляти конфліктами, які виникають під час цілісної системи спортивної підготовки і змагальної діяльності.

Конфлікт - це зіткнення протилежних цінностей, інтересів, поглядів, потреб опонентів чи суб'єктів взаємодії. Проявляється у несумісності дій або цілей у сприйнятті суб'єкта. Суб'єктом конфлікту у спортивній діяльності може виступати будь-яка особа: тренер, спортсмен, команда, тощо.

Управління конфліктом спортивному педагогу слід здійснювати так, щоб його результат мав конструктивний характер. Під конструктивним управлінням конфліктом розуміють багатофакторний і довгостроковий, іноді важкий процес, що веде до вирішення різних конфліктних проблем пов'язаних з особливостями міжособистісних відносин.

Враховуючи вищесказане, управління конфліктами розглядається як діяльність, спрямована на позитивну зміну відносин усіх учасників конфліктної взаємодії за допомогою реалізації відповідних засобів, методів, принципів та управлінських функцій.

На основі класифікації управління конфліктами в сфері фізичної культури і спорту визначають наступні види конфліктів: *міжгрупові, індивідуально-групові, міжособистісні, внутрішньо-особистісні.*

Міжгруповим конфліктом можна вважати протидії між групами спортсменів, а також між окремими спортсменами цих груп, якщо в умовах конфліктних дій ці учасники сприймають власні дії в межах міжгрупового вибору, сприймаючи один одного як представників різних груп. Тобто конфліктуючими сторонами можуть виступати групи спортсменів, наприклад різних тренерів-викладачів, котрі мають на меті не сумісні інтереси, або ворожі погляди в змагальній діяльності чи особистої неприязності. Або коли в одній навчально-тренувальній групі є суперечливі особи, які не можуть знайти спільної мови. Незважаючи на те що групи складаються з окремих індивідів, тренер-викладач повинен чітко усвідомлювати, що при об'єднанні окремих особистостей в групу їх поведінка може радикально змінитися. І це особливо важливо коли створюється спортивна команда.

Більш значущими за масштабами є **індивідуально-групові конфлікти**. Вони завжди набирають більш критичного ситуативного характеру і є набагато складнішими за своїми наслідками, ніж міжособистісні. Небезпека цих конфліктів полягає в тому, що вони як правило виникають через амбіції лідерів-

спортсменів, колишніх керівників (тренерів-викладачів, асистентів тренерів) і ін.

Індивідуально-групові конфлікти виникають при невідповідності поведінки осіб (спортсменів, і ін. осіб) в середині групи, при невідповідності їх життєвих інтересів, норм поведінки і комунікативності, взаємних очікувань, тощо.

Найбільш розповсюдженими конфліктами вважають **міжособистісні**. Вони виникають, коли дві особистості мають на меті різні погляди на одну й туж ситуацію, або прагнуть до досягнення одного об'єкта конфлікту. Саме цей тип конфліктів охоплює усі сторони життя людини (сім'ї, суспільних відносин в закладах освіти, роботи і ін). Особи з різними рисами характеру, поглядами і цінностями не в змозі знаходити спільної мови і лагодити між собою.

Міжособистісні конфлікти мають специфічні властивості: протиборство індивідів відбувається безпосередньо (суперники стикаються обличчям до обличчя); висвітлюється весь спектр об'єктивних і суб'єктивних причин конфлікту; висока емоційність і напруженість; зачіпаються інтереси суб'єктів конфлікту і тих, з ким вони пов'язані; міжособистісні конфлікти є своєрідним майданчиком для перевірки інтелекту, характерів, темпераментів, волі та інших індивідуально-психологічних властивостей особистості, які приймають участь у конфліктному протистоянні.

Найскладнішим конфліктом вважають **внутрішньо-особистісний конфлікт**. Він панує у внутрішньому світі спортсмена, який проявляється гострим негативним переживанням, що викликане протистоянням його внутрішнього балансу, та відображає зв'язки із соціальним середовищем, які є антагоністичними, тобто конкурентними.

Спортсмену, як індивіду взагалі властиві внутрішні суперечності й боротьба між різними прагненнями, бажаннями, мріями, діями, рішеннями. Зазвичай ця боротьба проходить у межах норми і не порушує психологічної врівноваженості особистості, але іноді ця боротьба стає пріоритетною, що

визначає поведінку особи в навчально-тренувальному процесі, або змагальної діяльності, коли прийняте рішення внутрішньої боротьби впливає на якість спортивного результату.

Умовами виникнення любого конфлікту є наявність соціальної взаємодії протилежно спрямованих мотивів і суджень осіб, які вступають в конфлікт. В науково-методичній літературі спортивного спрямування виділяють дві основні умови виникнення конфлікту: *зовнішні і внутрішні*.

Зовнішні умови конфлікту спричиняються за умов, коли особа сприймає їх як загрозу власному статусу, свободі, вільним поглядам і досягненням. Така особа готова до захисту і відстоювання своїх прав.

Внутрішні умови конфлікту виникають від властивості конфліктності самої особистості (спортсмена); акцентуації характеру, яка виражається у надмірній виразності окремих рис характеру; негативних стереотипів (форм) поведінки; емоційних станів, тощо.

Кожна ситуація, яка викликає певний конфлікт має бути обґрунтована причинами її виникнення. Для виникнення конфлікту потрібні певні умови і складові, які можна представити такою формулою:

Причина (об'єкт) + конфліктна ситуація + сторони (суб'єкти, учасники, опоненти, суперники) + інцидент = конфлікт.

Об'єктом конфлікту може бути конкретна сфера, предмет, якого домагаються учасники конфлікту і яка є метою їхніх домагань (посада, першість, лідерство і ін.)

Конфліктна ситуація виникає у зв'язку з появою певних перешкод, які сприймаються відчуттям стресу, страху, втрати справедливості, загрози втрати статусу, що вводять в стан дискомфорту. Конфліктні ситуації різняться діяльністю, поведінкою і відносинами.

Сторони конфлікту – це суб'єкти конфліктної взаємодії що представляє собою як одну особу (конфліктну) так і групу осіб.

Учасник – суб'єкт, що має вплив на усі фази конфлікту.

Опоненти – суб'єкт, що має власну точку зору, думку і здатен її викласти.

Суперник - суб'єкт, що дотримується вкрай протилежної точки зору і здатний до активних дій.

Інцидент називається вчинок, подія, непорозуміння, висловлювання, що стає поштовхом до початку конфлікту.

Конфлікт - це зіткнення протилежних цінностей, інтересів, Поглядів, потреб опонентів чи суб'єктів взаємодії. Це несумісність дій або цілей у сприйнятті суб'єкта.

В кожній конфліктній ситуації мають бути способи їх вирішення. В залежності від глибини конфлікту вони можуть вирішуватись повно або частково на об'єктивному, суб'єктивному рівні.

- Повне вирішення на об'єктивному рівні. Усунення причин, що спричинили протиріччя.
- Часткове вирішення на об'єктивному рівні шляхом перетворення конфліктної ситуації і створення незацікавленості в конфліктних діях.
- Повне вирішення на суб'єктивному рівні за рахунок зміни образів конфліктної ситуації.
- Часткове вирішення на суб'єктивному рівні.

Тренер-викладач, як ключова фігура процесу навчання та виховання, передбачає у своїй роботі певну систему дій ефективного взаєморозуміння та взаємовідносини з тими, хто займається. Ця система включає основні компоненти педагогічної майстерності: педагогічні знання, уміння, здібності і навички, соціально-психологічні характеристики особистості (ерудиція, інтелект, рівень культури і моральності і ін.), міжособистісна компетентність (стиль керівництва, спілкування, управління конфліктом, тощо). За допомогою них тренер-викладач може реалізовуватися і підвищувати власний рівень майстерності. Саме від рівня майстерності буде залежить професіоналізм тренера та його престижність в колективі та серед спортсменів високого класу.

2.7. ПЕДАГОГІЧНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ СПОРТУ

Поняття «компетентність» тренера-викладача характеризується низкою повноважень посадової особи, володіння їм професійними знаннями, досвідом у галузі педагогіки, фізичної культури і спорту.

Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості фахівця, які дозволяють йому самостійно і ефективно реалізувати заплановані цілі навчально-тренувального процесу. Тобто є системою наукових знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок, особистісних якостей і утворень, яка при достатній мотивації та високому рівні професійності психічних процесів забезпечує самореалізацію, самозбереження та самовдосконалення особистості педагога в процесі професійної діяльності. Компетентність визначає рівень професіоналізму особистості тренера-викладача, а її досягнення відбуваються через здобуття необхідних компетенцій, що є метою професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Відповідно до Стандарту вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 017 Фізична культура і спорт, затвердженою та введеною в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 567¹⁰ наданий перелік компетентностей, якими має володіти випускник після закінчення закладів вищої освіти. Згідно з вище зазначеним Стандартом, компетентності поділяють на: *інтегральні, загальні, спеціальні (фахові, предметні)*.

До **інтегральної компетентності** відносять здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері фізичної культури і спорту або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів наук з фізичного виховання і спорту, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

¹⁰ <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/017-Fizkultura.sport-bakalavr.28.07.pdf>

Обов'язковими універсальними компетентностями, якими має володіти випускник є **загальні компетентності**. До них відносять:

- Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.
- Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.
- Здатність працювати в команді.
- Здатність планувати та управляти часом.
- Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- Здатність спілкуватися іноземною мовою.
- Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- Навички міжособистісної взаємодії.
- Здатність бути критичним і самокритичним.
- Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Найважливіші компетентності, які залежать від предметної області, та є важливими для успішної професійної діяльності мають назву **спеціальні (фахові, предметні) компетентності**. Саме вони формують необхідні здібності тренера-викладача виконувати посадові обов'язки. До таких компетентностей відносять:

- Здатність забезпечувати формування фізичної культури особистості.
- Здатність проводити тренування та супроводження участі спортсменів у змаганнях.

- Здатність до організації оздоровчо-рекреаційної рухової активності різних груп населення.
- Здатність визначати заходи з фізкультурно-спортивної реабілітації та форми адаптивного спорту для осіб, що їх потребують.
- Здатність зміцнювати здоров'я людини шляхом використання рухової активності, раціонального харчування та інших чинників здорового способу життя.
- Здатність до розуміння ретроспективи формування сфери фізичної культури і спорту.
- Здатність застосовувати знання про будову та функціонування організму людини.
- Здатність проводити біомеханічний аналіз рухових дій людини.
- Здатність надавати долікарську допомогу під час виникнення невідкладних станів.
- Здатність здійснювати навчання, виховання та соціалізацію людини у сфері фізичної культури і спорту, застосовуючи різні педагогічні методи та прийоми.
- Здатність аналізувати прояви психіки людини під час занять фізичною культурою і спортом.
- Здатність використовувати спортивні споруди, спеціальне обладнання та інвентар.
- Здатність застосовувати сучасні технології управління суб'єктами сфери фізичної культури і спорту.
- Здатність до безперервного професійного розвитку.

Заклади вищої освіти під час акредитації освітньо-професійної програми, можуть доповнювати, видозмінювати інтегральні, загальні і спеціальні компетентності, але дотримуватись при цьому Стандарту вищої освіти. Прикладом якої є освітньо-професійна програма «Тренерсько-викладацька діяльність» Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту, яка

затверджена 2017 року. З компетентностями якими володітиме випускник пройшовши навчання за цією програмою можна ознайомитися на офіційній сторінці академії¹¹.

2.8. ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ СПОРТУ

У повсякденному житті принципами називають внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні та теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різних сферах діяльності.

Педагогічні принципи (основа, початок) - система основних вимог до навчання і виховання, дотримання яких дає змогу ефективно вирішувати проблеми всебічного розвитку особистості.

Тобто формулювання єдиних принципів педагогічного процесу як цілісної системи виключає різні специфіки навчання і виховання, оскільки кожен із принципів об'єктивно зумовлений своєрідністю змісту, її формами прояву і методів застосування в педагогічній діяльності.

На основі вище зазначеного пропонуємо до розгляду основні принципи формування педагогічної компетентності тренера-викладача (як педагога) запропонованих Т.В. Петровська (2012).

Принцип гуманізму спрямований на створення умов для формування кращих якостей та здібностей студента; гуманізація взаємин між викладачами і вихованцями, повага до особистості майбутнього спеціаліста, розуміння його запитів, інтересів, гідності; виховання гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої, милосердної.

Принцип демократизації характеризується усуненням авторитарного стилю у спілкуванні. Сприйняття особистості майбутнього викладача як вищої соціальної цінності, визначення його права на свободу, на розвиток педагогічних здібностей.

Принцип компетентності спрямований на створення умов для розвитку необхідних структурних елементів педагогічної компетентності випускника.

¹¹ <http://infiz.dp.ua/misc-documents/op1-TV/opp1-017tv.pdf>

Принцип творчості базується на основі формування необхідних умов для розвитку індивідуально-особистісної творчості.

Принцип проблемності передбачає орієнтацію майбутнього фахівця на вирішення реальних педагогічних проблем.

Принцип реалізму передбачає орієнтованість випускника педагогічного закладу на досягнення реальних педагогічних цілей, оволодіння необхідними для цього засобами і методами.

Принцип саморозвитку передбачає орієнтацію випускника на створення умов для стабільного задоволення власних духовних та педагогічних потреб у саморозвитку і самореалізації. Професійна підготовка майбутніх тренерів-викладачів буде ефективною, якщо вона здійснюється в комплексі зазначених підходів і принципів і має цілісний характер.

Принцип орієнтації заснований на виборі змісту методів, форм навчання, які спираються на природну схильність здобувачів освіти до пізнання, цілеспрямовано актуалізує їхні духовні потреби та інтереси, сприяє їх духовній самореалізації.

Принцип технологічного навчання спрямований на використання сучасних інноваційних технологій, для збільшення досвіду і використання його в трудовій діяльності.

Принцип діалогізації сфокусований на розвиток у здобувачів освіти уміння бачити сильні та слабкі аспекти співрозмовника, критично ставитись до отриманої інформації, розрізняти упереджену, неупереджену інформацію, виявляти розбіжності в позиціях учасників діалогу та розуміти позицію співрозмовника.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ДО РОЗДІЛУ II

1. Охарактеризуйте мету педагогічної діяльності тренера-викладача з виду спорту.
2. Дайте визначення поняттям: педагог, спортивний педагог, спортивний тренер, тренер-викладач.
3. Надайте характеристику педагогічній майстерності тренера-викладача з виду спорту.
4. Назвіть основні елементи педагогічної майстерності тренера-викладача.
5. Сформулюйте сутність і зміст елементу педагогічної майстерності – педагогічні знання.
6. Якими знаннями має володіти тренер-викладач?
7. Сформулюйте сутність і зміст елементу педагогічної майстерності – педагогічні уміння, навички і здібності.
8. Якими уміннями і здібностями має володіти тренер-викладач?
9. Охарактеризуйте соціально-психологічні характеристики особистості тренера-викладача з виду спорту.
10. Дайте визначення поняттю «Авторитет».
11. Надайте характеристику соціально-психологічним складовим поняттю «Авторитет».
12. Сформулюйте сутність і зміст елементу педагогічної майстерності – міжособистісна компетентність тренера-викладача.
13. Перелічіть основні елементи міжособистісної компетентності тренера-викладача.
14. Охарактеризуйте педагогічні компетентності тренера-викладача з виду спорту.

15. Назвіть основні принципи формування педагогічної компетентності тренера-викладача з виду спорту.

РОЗДІЛ III

КВАЛІФІКАЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ
РОБОТИ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ
СПОРТУ

3.1. ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА

Після закінчення закладу вищої освіти здобувач ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт освітньо-професійної програми «Тренерсько-викладацька діяльність», самостійно обирає місце роботи і здатен виконувати зазначену в ДК 003:2010 та Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників сфери фізичної культури і спорт (Випуск 85. «Спортивна діяльність»)¹². професійну роботу і може займати відповідну первинну посаду:

3475 – тренер-викладач з виду спорту (спортивної школи, секції);

3475 – інструктор-методист спортивної школи;

3475 – інструктор-методист тренажерного комплексу (залу);

3475 – інструктор-методист з фізичної культури та спорту;

3475 – інструктор методист з виробничої гімнастики;

3475 - інструктор навчально тренувального пункту;

3475 – інструктор із стрийової та фізичної підготовки;

2331 – вчитель загальноосвітнього навчального закладу;

3414 – фахівець із організації дозвілля;

3475 – інструктор з аеробіки;

3475 – фітнес-тренер, тощо;

Визначення основних завдань і обов'язків, необхідного рівня знань і кваліфікаційних вимог якими має володіти фахівець, зазначені у другому розділі довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників сфери фізичної культури і спорту.

✓ **Тренер-викладач з виду спорту (спортивної школи, секції).** Здійснює навчально-тренувальний процес відповідно до вимог навчальних програм з видів спорту. Розробляє річні, поточні та індивідуальні плани підготовки, веде систематичний облік, аналіз, узагальнює результати своєї роботи з вихованцями, використовує в діяльності ефективні методи спортивної

¹² <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4080728-16#Text>

підготовки та оздоровлення вихованців. Формує у вихованців вміння і навички з різних напрямів навчально-тренувальної та спортивної роботи диференційовано з урахуванням їх індивідуальних можливостей, інтересів, схильностей. Сприяє розвитку фізичних якостей відповідно до задатків та запитів вихованців. Контролює своєчасність та повноту проходження вихованцями медичного обстеження в установленому порядку. Здійснює відбір та орієнтує перспективних дітей і підлітків для подальшого удосконалення спортивного результату і ін.

Повинен знати: Конституцію України; Закони України "Про фізичну культуру і спорт", "Про антидопінговий контроль у спорті"; нормативно-правові акти, які застосовуються у сфері фізичної культури і спорту; нормативно-правові акти з питань охорони здоров'я, охорони праці; основи методики спортивного тренування; особливості навчально-тренувальної, виховної, наукової та лікувально-профілактичної роботи; новітні технології та сучасну методику спортивного тренування; правила спортивних змагань з виду спорту; основні організаційні засади навчально-тренувальної, виховної роботи у команді; правила внутрішнього трудового розпорядку; правила і норми охорони праці, виробничої санітарії та протипожежного захисту.

Кваліфікаційні вимоги: вища освіта першого рівня за ступенем бакалавра та спеціальністю відповідної галузі знань. Без вимог до стажу роботи.

✓ **Інструктор-методист спортивної школи.** Здійснює організаційно-методичне забезпечення та координацію роботи тренерів-викладачів з відбору вихованців (учнів-спортсменів). Забезпечує організацію навчально-тренувальної та спортивної роботи, контроль за комплектуванням груп, результатами навчально-тренувальної та спортивної роботи. Організовує роботу з підвищення кваліфікації тренерів-викладачів, проведення відкритих навчально-тренувальних занять; проведення семінарів, нарад з тренерами-

викладачами, інструкторами-методистами та іншими працівниками школи щодо організації діяльності і ін.

Повинен знати: Конституцію України; Закон України "Про фізичну культуру і спорт"; інші нормативно-правові акти, що застосовуються у сфері фізичної культури і спорту; особливості розроблення та реалізації планів та програм діяльності, обліку і контролю навчально-тренувальної роботи; діловодство; основи педагогіки та психології, трудового законодавства; правила та норми безпечного проведення занять; правила спортивних змагань з видів спорту; правила експлуатації спортивних споруд; державну мову.

Кваліфікаційні вимоги: вища освіта першого рівня за ступенем бакалавра та спеціальністю відповідної галузі знань, без вимог до стажу роботи.

✓ **Інструктор-методист тренажерного комплексу (залу).** Забезпечує проведення фізкультурно-оздоровчих, рекреаційних, реабілітаційних занять у тренажерному залі. Формує в осіб, які займаються, стійку мотиваційну зацікавленість до занять на тренажерному обладнанні. Розробляє для них індивідуальні програми тренувань, веде контроль їх виконання. Надає персональну консультативну допомогу з питань харчування. Забезпечує страховку під час виконання на заняттях вправ із довільним навантаженням. Перевіряє придатність до експлуатації тренажерного обладнання (дротів, ременів, ланцюгів), відповідає за його своєчасну технічну перевірку. Готує інвентар та тренажерне обладнання до проведення тренувальних занять і тестування, бере участь у проведенні тестування. Систематично підвищує свій професійний рівень, вивчає і аналізує літературні джерела і ін.

Повинен знати: нормативно-правові акти, які застосовуються у сфері фізичної культури і спорту; методичні та інструктивні матеріали з питань організації та проведення фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи; форми і методи організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи; основи анатомії та фізіології людини; основи педагогіки та психології; норми та правила з охорони праці, виробничої санітарії та протипожежного захисту.

Кваліфікаційні вимоги: вища освіта першого рівня за ступенем бакалавра та спеціальністю відповідної галузі знань, без вимог до стажу роботи. А для роботи старшого методиста необхідно до вище зазначених вимог підвищувати кваліфікацію і працювати на посаді інструктора методиста не менше 2х років.

✓ **Інструктор-методист з фізичної культури та спорту.** Здійснює методичне керівництво фізкультурно-оздоровчою та спортивною діяльністю організації, центру. Організовує роботу методичного кабінету. Систематизує, аналізує, обробляє та веде встановлену документацію. Сприяє організації та проведенню фізкультурно-оздоровчих заходів, передбачених державними комплексними програмами соціально-економічного розвитку, планами соціально-економічного розвитку трудових колективів та колективними договорами і ін.

Повинен знати: Закон України "Про фізичну культуру і спорт"; інші нормативно-правові акти, які застосовуються у сфері фізичної культури і спорту; правила та норми організації занять фізичною культурою і спортом для різних вікових груп населення; правила безпечного проведення спортивних змагань та фізкультурно-оздоровчих занять; основи вікової психології та фізіології людини; норми та правила з охорони праці, виробничої санітарії та протипожежного захисту; державну мову.

Кваліфікаційні вимоги: вища освіта першого рівня за ступенем бакалавра та спеціальністю відповідної галузі знань. Без вимог до стажу роботи.

✓ **Інструктор методист з виробничої гімнастики.** Організовує на підприємстві (установі, організації) регулярне проведення виробничої гімнастики. Проводить масову фізкультурно-оздоровчу роботу. Розробляє (підбирає) комплекси вправ з виробничої гімнастики відповідні до фізіологічних потреб працюючих. Забезпечує підготовку інструкторів на громадських засадах на курсах і семінарах, здійснює методичне керівництво та

надає їм практичну допомогу в проведенні виробничої гімнастики. Організовує роботу з пропаганди необхідності проведення виробничої гімнастики. Надає допомогу медичному персоналу з організації контролю за впливом виробничої гімнастики на стан здоров'я працюючих. Організовує фізкультурно-оздоровчі групи, спортивні секції та групи з працівників та членів їх сімей, які мають бажання займатися фізичною культурою і спортом та не мають для цього медичних протипоказань. Розробляє заходи щодо залучення працівників до систематичних занять фізичною культурою, спортом, організовує їх активний відпочинок і ін.

Повинен знати: нормативно-правові акти, які застосовуються у сфері фізичної культури і спорту; галузеві акти, накази, інструкції та інші матеріали з питань фізичної культури і спорту; основи організації і методіку проведення виробничої гімнастики та фізкультурно-оздоровчої роботи; правила та норми охорони праці, виробничої санітарії; основи організації праці.

Кваліфікаційні вимоги. Вища освіта ступенем бакалавра та спеціальністю відповідної галузі знань. Без вимог до стажу роботи.

✓ **Інструктор навчально тренувального пункту.** Організовує роботу навчально-тренувального пункту. Здійснює методичне забезпечення і координацію роботи навчально-тренувального пункту з відбору учнів для занять, проводить їх спортивне орієнтування. Консультує осіб, що займаються фізичною культурою і спортом. Вивчає, узагальнює та розповсюджує передовий досвід з організації та проведення фізкультурно-оздоровчої роботи. Вдосконалює професійний рівень, методичну майстерність, загальну культуру. Розробляє та проводить пропагандистсько-інформаційну діяльність щодо занять фізичною культурою та спортом, поширення знань та умінь щодо забезпечення здорового способу життя. Організовує фізкультурно-оздоровчі групи, спортивні секції та групи з осіб, які мають бажання займатися фізичною культурою і спортом та не мають для цього медичних протипоказань. Розробляє заходи щодо залучення громадян до систематичних занять фізичною

культурою, спортом, організовує їх активний відпочинок. Систематизує, аналізує, обробляє та веде встановлену документацію і ін.

Повинен знати: нормативно-правові акти, які застосовуються у сфері фізичної культури і спорту; правила спортивних змагань з видів спорту.

Кваліфікаційні вимоги: вища освіта за ступенем бакалавра та спеціальністю відповідної галузі знань. Без вимог до стажу роботи.

✓ **Інструктор з фізкультури.** Створює фізкультурно-оздоровчі та дитячіспортивні секції, групи. Організовує проведення консультацій для тих, хто займається фізичною культурою. Забезпечує підготовку і виконання календарного плану спортивно-масової, оздоровчої роботи. Бере участь у проведенні спортивно-видовищних та культурно-масових заходів, спрямованих на пропаганду здорового способу життя, занять фізичною культурою.

Бере участь у підготовці планів, звітів.

Повинен знати: директивні документи, закони, постанови, накази, що стосуються фізичної культури і спорту; основи педагогіки і психології; основи трудового законодавства; правила та норми безпечного проведення занять; правила змагань.

Кваліфікаційні вимоги: вища освіта відповідного напрямку підготовки за ступенем бакалавра. Без вимог до стажу роботи.

✓ **Вчитель загальноосвітнього навчального закладу.** Проводить на високому методичному і науковому рівні навчання учнів відповідно до програм та методик фізичної культури. Визначає завдання та зміст занять з урахуванням віку, підготовленості, індивідуальних, психофізіологічних особливостей учнів. Надає допомогу учням в оволодінні навичками і технікою виконання вправ. Забезпечує проведення освітнього процесу, що регламентується чинними законодавчими та нормативно-правовими актами з охорони праці, контроль за дотриманням здорових і безпечних умов проведення уроків та фізкультурно-оздоровчих заходів. Не допускає до проведення навчальних занять або робіт

учасників освітнього процесу без передбаченого спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, організовує вивчення учнями правил з безпеки життєдіяльності. Організовує позакласну фізкультурно-оздоровчу і спортивно-масову роботу в школи, із залученням максимальної кількості учнів до фізкультурних гуртків, груп загальної фізичної підготовки, секцій за видами спорту і туризму. Спільно з адміністрацією та лікарем школи забезпечує контроль за станом здоров'я і фізичною підготовкою учнів протягом усього періоду навчання. Здійснює контроль за станом експлуатації спортивних споруд і приміщень, за збереженням і правильним використанням спортивної форми, інвентаря та обладнання і ін.

Повинен знати: нормативно-правові акти, які застосовуються у сфері фізичної культури, нормативних документів з питань безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу та правила; предмет та методику викладання, виховні цілі, особливості змісту навчальних програм з трудового навчання, основні напрямки й перспективи розвитку освіти; норми оцінювання знань, умінь і навичок учнів; вимоги до ведення навчальної документації школи.

Кваліфікаційні вимоги: Викладачем фізичної культури може бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту за ступенем бакалавр, належний рівень професійної підготовки, вільно володіє державною мовою (для громадян України), здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки. Без вимог до стажу роботи.

✓ **Фахівець із організації дозвілля.** Проводить масові ігри, забезпечує колективне ігрове спілкування. Організує і проводить вечори розваг та інші форми організації дозвілля населення. Бере участь у розробленні та складанні сценаріїв, тематичних програм, ігрових форм колективного дозвілля, художньому оформленні та музичному супроводі заходів. Складає кошторис

видатків на проведення заходів і подає його на затвердження в установленому порядку.

Повинен знати: чинне законодавство у відповідній галузі; чинні нормативні акти з питань культурно-освітньої та дозвіллевої діяльності; методи та способи активізації аудиторії, залучення різних категорій населення до колективного ігрового спілкування; драматургічну побудову масових розважальних заходів; основи конферансу; ігровий репертуар для різних вікових категорій населення; досвід роботи культорганізаторів в інших закладах культури; правила і норми охорони праці, виробничої санітарії та протипожежного захисту; правила внутрішнього трудового розпорядку.

Кваліфікаційні вимоги: вища освіта відповідного напрямку підготовки за ступенем бакалавра. Без вимог до стажу роботи.

✓ *Інструктор з аеробіки і фітнес тренер.* Організує набір у групи. Вивчає «історію здоров'я» клієнта. Робить виміри ваги, тиску, параметрів роботи серця. Комплектує групи особами, що займаються в залежності від віку і рівня підготовленості. Складає план занять і розробляє найбільш ефективні методики проведення тренувань. Здійснює контроль за дотриманням особами, що займаються, правил користування спортивним інвентарем і устаткуванням. Здійснює поетапний контроль підготовленості осіб, що займаються, і на його основі корекцію цього процесу. Надає невідкладну медичну допомогу при травмах, ушкодженні здоров'я, ін. Веде систематичний облік і аналіз результатів роботи груп.

Повинен знати: нормативно правові документи, що визначають напрямки і перспективи розвитку фізичної культури і спорту. Правові основи фізкультурно-оздоровчої роботи. Правила експлуатації спортивного устаткування і спортивної техніки. Методи фізичної підготовки і спортивного тренування. Схеми побудови тренування. Основні принципи занять (тренувань), особливості тренувань в залежності від статі, віку, стану здоров'я. Методики побудови і розучування вправ. Анатомію людини. Основи дієтології

(правила складання раціонів і режимів харчування для осіб, що займаються, особливості харчування осіб, що займаються на різних етапах підготовки, енергообмін). Основи фізіології м'язової діяльності. Принципи формування груп. Основи організації лікарського контролю, невідкладної допомоги. Правила і норми техніки безпеки, санітарно-гігієнічні норми.

Кваліфікаційні вимоги: вища освіта відповідного напрямку підготовки за ступенем бакалавра. Без вимог до стажу роботи.

Коли вибір фахівця був зроблений до відповідної професійної діяльності при працевлаштуванні керівниками окреслюється коло обов'язків працівника, для створення взаємних трудових відносин, щоб визначити мету, обов'язки і права особи, яка працевлаштовується. Саме з цією метою були розроблені і впроваджені **посадові інструкції**.

Посадова інструкція - документ, що визначає організаційно-правове становище працівника в структурному підрозділі, що забезпечує умови для його ефективної праці. Посадова інструкція — це кадровий документ.

Посадові інструкції працівників регламентуються законодавством України за допомогою наступних актів:

- Кодекс Законів про Працю — статті 29 і 265;
- Кодекс України про Адміністративні правопорушення — стаття 41;
- ДКХП — Довідник кваліфікаційних характеристик професій (ДК 003:2010);
- Затверджений наказом Держпотребстандарту України №327 від 28.07.2010 року «Національний класифікатор професій» (далі Класифікатор професій- Випуск 85. «Спортивна діяльність»);
- «Збірник уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів» від 20 червня 2006 року.

Відсутність посадової інструкції у роботодавця тягне за собою неприємності, які визначаються кодексом законів про працю України і визначає цей факт як порушення.

Основними вимоги типових посадових інструкції складає відділ кадрів або керівник відділу не для кожного окремого працівника, а один раз для тих професій або посад, які записані в штатному розкладі організації. Щоб правильно скласти посадові інструкції працівників, треба звернутися до таких документів:

- Внутрішні правила розпорядку;
- Штатний розклад;
- Статут підприємства і/або Колективний договір;
- Трудовий договір працівника;
- Встановлена форма посадової інструкції (типова посадова інструкція доступна для завантаження з «Збірника уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів»).

Кожна посадова інструкція має стандартну структуру її оформлення і складається з наступних розділів:

- I – Загальні положення;
- II – Завдання та обов'язки;
- III – Права;
- IV – Відповідальність;
- V – Повинен знати;
- VI – Кваліфікаційні вимоги
- VII – Взаємовідносини (зв'язки) за професією, посадою.

У розділі «**Загальні положення**» наводяться дані про сутність, особливості і мету роботи, порядок укладення та припинення трудового договору, класифікаційні критерії, визначальні ознаки спеціальності й спеціалізації, додаткові відомості про посаду, професію або роботи працівника тощо.

Розділ «**Завдання та обов'язки**» розкриває зміст робіт, які має виконувати працівник. У робочій інструкції цей розділ повинен містити характеристики робочого місця.

У розділі **«Права»** визначаються і наводяться делеговані працівникові правові засоби, за допомогою яких забезпечується виконання покладених на нього завдань та обов'язків.

Розділ **«Відповідальність»** містить показники особистої відповідальності за виконання робіт, а також переліки результатів, яких необхідно досягти працівникові в процесі професійної діяльності за вказаною посадою, професією або роботою.

У розділі **«Повинен знати»** подаються важливі для професійної діяльності додаткові вимоги до знань, умінь, майстерності працівника, викликані реальними умовами виробництва, особливостями устаткування, матеріалів, інструментів, що використовуються для виконання робіт.

Розділ **«Кваліфікаційні вимоги»** містить норми, які стосуються рівнів освіти, кваліфікації, досвіду, спеціалізації, достатніх для повного і якісного виконання робіт за посадою або на робочому місці.

Розділ **«Взаємовідносини (зв'язки) за професією, посадою»** розкриває взаємовідносини та зв'язки з іншими працівниками в підрозділі і за його межами, умови заміщення в разі відсутності тощо.

Для загального уявлення, висвітлений приклад посадової інструкції декількох розділів для тренера – викладача з легкої атлетики.

ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ

Тренера – викладача з легкої атлетики
(код КП 3475)

I. Загальні положення

1.1. Ця посадова інструкція визначає завдання та функціональні обов'язки тренера-викладача бюджетної установи, її повноваження та вимоги до професійно-кваліфікаційного рівня. Посада «тренера-викладача» відноситься до професійної групи «Фахівці».

1.2. Призначення на посаду тренера-викладача та звільнення з неї здійснюється із дотриманням вимог кодексу законів про працю України з урахуванням вимог до професійно-кваліфікаційного рівня керівником установи за погодженням з заступником директора з

навчально-тренувальної роботи.

1.3. Тренером-викладачем може бути особа, що має високі моральні якості, вищу освіту з фізичного виховання і спорту освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» чи «магістр».

1.4. Знає та застосовує у діяльності:

- ✓ положення про ДЮСШ;
- ✓ основи методичного спортивного тренування;
- ✓ методичні, нормативні та інші керівні матеріали з питань навчально-тренувальної, фізкультурно-оздоровчої роботи, форми і методи її організації;
- ✓ правила проведення змагань;
- ✓ основи педагогіки і психології;
- ✓ норми та правила з охорони праці, виробничої санітарії та протипожежного захисту.

II. Завдання на обов'язки

2.1. Тренер-викладач з виду спорту виконує такі посадові обов'язки:

- ✓ здійснює набір у дитячо-юнацьку спортивну школу;
- ✓ проводить навчально-тренувальні заняття за навчальною програмою з виду спорту в закріплених за ним навчальних групах;
- ✓ відбирає та орієнтує найбільш перспективних дітей і підлітків для подальшого вдосконалення спортивного результату;
- ✓ забезпечує рівень фізичної підготовки учнів-спортсменів, який відповідає вимогам державної програми з виду спорту, року та етапу підготовки;
- ✓ зміцнює та охороняє здоров'я учнів-спортсменів;
- ✓ безпечно проводить навчально-тренувальний процес;
- ✓ формує у вихованців вміння і навички з різних напрямків навчально-тренувальної та спортивної роботи з урахуванням індивідуальних можливостей, інтересів, схильностей вихованців.

2.2 Використовує в своїй роботі ефективні методи спортивної підготовки.

2.3. Веде документацію з питань виконання посадових обов'язків (журнали, плани навчально-тренувальної підготовки, тощо).

2.4. Дотримується вимог статуту спортивної школи, виконує правила внутрішнього трудового розпорядку та посадові обов'язки, накази і розпорядження керівництва закладу.

2.5. Знає, розуміє і застосовує діючі нормативні документи, що стосуються його діяльності.

2.6. Оперативно повідомляє керівництво спортивної школи про кожен нещасний випадок, приймає заходи щодо надання першої долікарської допомоги.

2.7. Проводить інструктаж-бесіди з учнями-спортсменами з правил безпеки занять фізичними вправами і спортом. Організовує вивчення вихованцями правил охорони праці. Здійснює контроль за дотриманням правил.

2.8. Веде у встановленому порядку документацію навчальних груп, здійснює поточний контроль відвідувань вихованців та за веденням ними щоденників тренувань.

2.9. Дотримується норм антидопінгового законодавства під час проведення спортивної роботи.

2.10. Береже здоров'я вихованців, пропагує здоровий спосіб життя, не допускає до навчально-тренувальної роботи вихованців, які не пройшли медичне обстеження в установленому порядку.

2.11. Бере участь у роботі тренерської ради спортивної школи.

2.12. Працює відповідно до розкладу занять, затвердженого директором спортивної школи.

2.13. Обсяг навантаження тренерів-викладачів визначається згідно з тарифікаційним списком, який затверджується в установленому порядку, за згодою тренера-викладача.

III Права

3.1 Тренер-викладач має право вживати дії для запобігання та усунення випадків будь-яких порушень або невідповідностей.

3.2. Тренер-викладач має право на вибір науково та методично обґрунтованих форм, методів і засобів навчально-тренувальної та спортивної роботи.

3.3. Тренер-викладач має право запитувати і отримувати документи, матеріали та інформацію, необхідні для виконання своїх посадових обов'язків і наказів керівництва.

3.4. Тренер-викладач має право підвищувати свою професійну кваліфікацію.

3.5. Тренер-викладач має право отримувати всі передбачені законодавством соціальні гарантії.

3.6. Тренер-викладач має право утворювати бригади з окремого виду спорту. Склад і регламент її роботи затверджує директор спортивної школи на підставі відповідного рішення тренерської ради спортивної школи.

IV. Відповідальність

4.1. Тренер-викладач несе відповідальність перед директором за результати навчально-тренувальної роботи та підлягають атестуванню один раз на чотири роки в порядку, визначеному чинним законодавством.

4.2. Тренер-викладач несе відповідальність за недотримання правил внутрішнього трудового розпорядку, охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії та протипожежного захисту.

4.3. Тренер-викладач несе відповідальність за невиконання або неналежне виконання вимог, наказів, розпоряджень керівництва, покладених на нього цією посадовою інструкцією обов'язків.

4.4. Тренер-викладач несе відповідальність за завдання матеріального збитку закладу в межах, встановлених чинним адміністративним, кримінальним та цивільним законодавством.

4.5. Тренер-викладач несе відповідальність за неправомірне використання наданих службових повноважень, а також використання їх в особистих цілях

З інструкцією ознайомлений(а)

_____ (підпис)

_____ (ППП)

_____ (дата ознайомлення)

Затвердження посадової інструкції здійснює керівником закладу або начальником відділу кадрів (HR-директор). Після затвердження посадової інструкції кожного співробітника під час працевлаштування потрібно ознайомити з документом і отримати його підпис на 2 примірниках документа. Один примірник видається працівнику, а копія залишається у відділі кадрів або у директора.

3.2. АТЕСТАЦІЯ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА

Після працевлаштування, щойно закінчивши заклад вищої освіти тренер-викладач через два роки, для визначення його професійної підготовленості та/або присвоєння відповідної кваліфікаційної категорії на основі результативних показників спортсменів, підготовку яких здійснював тренер-викладач підлягають проходженню **атестації**.

Атестація проводиться відповідно до чинного законодавства і керується Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України відповідно до статті 49 Закону України "Про фізичну культуру і спорт" та з метою удосконалення

порядку проведення атестації тренерів (тренерів-викладачів) від 13.01.2014 року.

Загальною вимогою до атестації тренерів штатної команди національних збірних команд України на визначення знань і професійних навиків відповідно до займаної посади є наявність вищої освіти відповідного напрямку підготовки за освітньо-кваліфікаційними рівнями "бакалавр", "спеціаліст", "магістр".

Атестація тренерів (тренерів-викладачів з виду спорту) - це система заходів, спрямованих на всебічне комплексне оцінювання ефективності їх діяльності, за якою визначається рівень кваліфікації, відповідність займаній посаді у штатній команді національних збірних команд України та/або присвоюється кваліфікаційна категорія тренерам (тренерам-викладачам) закладів фізичної культури і спорту.

Атестації підлягають тренери (тренери-викладачі з виду спорту), які працюють в закладах фізичної культури і спорту незалежно від підпорядкування та форми власності. Атестації не підлягають тренери (тренери-викладачі з виду спорту), які працюють менше ніж 2 роки у сфері фізичної культури і спорту. Атестація проводиться **один раз на чотири роки** за результатами роботи тренерів (тренерів-викладачів з виду спорту) за останні чотири роки.

У разі відсутності тренера (тренера-викладача), який атестується, на засіданні атестаційної комісії без поважних причин, комісія має право провести атестацію без цього тренера на підставі поданих документів.

Тренеру-викладачу, закладу фізичної культури і спорту, який пройшов атестацію, видається довідка про атестацію за формою згідно з додатком 7 до цього Порядку, яка дійсна на території всієї України.

Д О В І Д К А
про атестацію тренера (тренера-викладача)

Видана _____
(П.І.Б. тренера, тренера-викладача)
про проходження _____ атестації,
(дата проведення атестації)
за підсумками якої згідно з наказом від _____ № _____

йому (їй) присвоєно _____
(словами)

кваліфікаційну категорію з _____,
(вид спорту)

яка діє до _____
(дата та строк дії кваліфікаційної категорії)

Голова атестаційної комісії _____
(підпис) (П.І.Б.)

Секретар атестаційної комісії _____
(підпис) (П.І.Б.)

М.П.

Після проходження атестації тренерам-викладачам з виду спорту можуть бути присвоєні такі **кваліфікаційні категорії** з виду спорту:

- **Без категорії.**
- **Друга категорія;**
- **Перша категорія;**
- **Вища категорія;**

Результативні показники роботи тренерів-викладачів, які враховуються при присвоєнні кваліфікаційних категорій зазначені в додатку 1 в редакції Наказу Міністерства молоді та спорту № 45.

**РЕЗУЛЬТАТИВНІ ПОКАЗНИКИ
роботи тренерів (тренерів-викладачів), які враховуються при
присвоєнні кваліфікаційних категорій**

№ з/п	Змагання	Мінімальна кількість спортсменів	Кваліфікаційна категорія за місце, яке посів спортсмен		
			вища	перша	друга
1	2	3	4	5	6
I. Міжнародні спортивні змагання					
1	Олімпійські ігри	1	участь	-	-
2	Чемпіонати світу з олімпійських видів спорту, Всесвітні ігри з неолімпійських видів спорту, Всесвітня шахова олімпіада	1	1-6	7-8	участь
		2	7-10	-	-
3	Чемпіонати світу з олімпійських ігрових видів спорту	1	участь у фінальних змаганнях	участь у відбіркових змаганнях	-
4	Кубок Девіса, змагання Великого шолому, Кубок Федерації з тенісу	1	1-16	17-32	-
5	Кубок світу з олімпійських видів спорту	1	1-3	4-6	участь

	(загальний залік), Всесвітні ігри з єдиноборств, чемпіонати світу з неолімпійських видів спорту	2	4-6	7-8	-
6	Юнацькі Олімпійські ігри	1	1-2	3-6	участь
7	Чемпіонат світу з олімпійських видів спорту серед молоді, юніорів	1	1-3	4-6	7-8
		2	4-6	7-8	-
8	Чемпіонат світу з олімпійських видів спорту серед кадетів, юнаків	1	1	2-3	4-6
		2	2-3	4-6	7-8
9	Чемпіонат світу серед молоді, юніорів з неолімпійських видів спорту	2	1-3	4-6	7-8
10	Кубок світу з неолімпійських видів спорту (загальний залік)	1	-	1-3	4-8
11	Чемпіонат Європи, Всесвітні універсиади	1	1-3	4-6	-
		2	4-6	7-8	участь
12	Чемпіонат Європи серед молоді, юніорів	1	1	2-3	4-6
		2	2-3	4-6	7-8
13	Чемпіонат Європи серед кадетів, юнаків	1	-	1-3	4-6
		2	-	4-6	7-8
II. Всеукраїнські спортивні змагання					
1	Чемпіонат України серед дорослих з олімпійських видів спорту	1	1-2	3-4	5-8
2	Чемпіонат України серед дорослих з неолімпійських видів спорту	1	-	1	2-3
		2	-	2-3	4-6
3	Кубок України серед дорослих: особистий, командний (ігрові види спорту)	1	-	1	2-3
			-	1	2-3
4	Чемпіонат України серед молоді та юніорів	2 3	--	1-3 4-6	4-6 7-8
5	Чемпіонат України серед молоді та юніорів з неолімпійських видів спорту	2	-	1	2-3
		3	-	2-3	4-6
6	Чемпіонат України серед кадетів, юнаків (крім молодших вікових груп)	3	-	1	2-3
		4	-	2-3	4-6

Випускникам акредитованих закладів вищої освіти з фізичної культури і спорту, факультетів фізичного виховання і спорту інших закладів вищої освіти, які здобули вищу освіту за спеціальністю "Фізична культура і спорт" та освітнім ступенем "бакалавр" чи "магістр", за наявності диплома при прийомі вперше на посаду тренера-викладача з виду спорту **присвоюється друга кваліфікаційна категорія**, але не більше ніж на 4 роки.

У випадках коли з незалежних від атестаційних комісій причин (загроза поширення епідемії, пандемії та/або на час воєнного стану, загрози військового, техногенного, природного чи іншого характеру тощо) атестація не може бути проведена тренерам-викладачам, які мають відповідну кваліфікаційну категорію з певного виду спорту, зберігається присвоєна раніше кваліфікаційна категорія на весь період таких випадків, але не більше ніж на 6 місяців після їх офіційного завершення.

3.3. ТАРИФНО-КВАЛІФІКАЦІЙНІ РОЗРЯДИ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА

Діюча система оплати праці тренерів-викладачів з виду спорту не є досконалою. Однак аналіз умов оплати праці працівників бюджетної сфери показує, що в порівнянні з іншими галузями розмір заробітної плати тренерів-викладачів в найбільшій мірі залежить від конкретних результатів діяльності конкретного працівника.

У питаннях нарахування оплати праці тренерів-викладачів слід користуватися низкою нормативних документів, головними з яких є:

- Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 23.09.2005 № 2097¹³ «Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту».
- Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 13.01.2014 № 45 «Про затвердження Порядку проведення атестації тренерів (тренерів-викладачів)».
- Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 05.05.2014 № 14.07 «Про затвердження Порядку проведення атестації тренерів (тренерів-викладачів) та спортивних суддів, фахівців з питань фізкультурно-спортивної реабілітації, які беруть

¹³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1236-05#Text>

участь у фізкультурно-оздоровчих, фізкультурно-реабілітаційних та спортивних заходах для інвалідів».

Тарифний розряд - це елемент тарифної сітки, що характеризує складність виконуваних робіт та рівень кваліфікації працівника, здатного виконувати роботу відповідної складності. Цей показник визначається за Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників.

Головний критерій для визначення тарифного розряду конкретного працівника визначається наявністю у нього кваліфікаційної категорії. А вона має бути підтверджена відповідним документом - Довідкою про атестацію тренера-викладача, виданою атестаційною комісією.

Основною складовою заробітної плати тренера-викладача є ставка заробітної плати, яка відповідає його тарифному розряду, встановленому відповідно до додатка 6 до наказу № 2097.

СХЕМА
тарифних розрядів посад тренерів-викладачів та інших фахівців дитячо-юнацьких спортивних шкіл, шкіл вищої спортивної майстерності, закладів спеціалізованої освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання

Посада (професія)	Тарифний розряд
Тренер-викладач з виду спорту, який:	
закінчив вищий навчальний заклад I-II рівнів акредитації	10; 11
закінчив вищий навчальний заклад III-IV рівнів акредитації	11
має:	
II категорію	12
I категорію	13
вищу категорію	14
Тренер-викладач з хореографії, який:	
закінчив вищий навчальний заклад I-II рівнів акредитації	11;12
закінчив вищий навчальний заклад III-IV рівнів акредитації	12;13
Акомпаніатор, який:	10; 11
закінчив вищий навчальний заклад I-II рівня акредитації, закінчив вищий навчальний заклад III-IV рівнів акредитації	
не має спеціальної освіти	10

Для розрахунку розміру ставки заробітної плати необхідно помножити розмір посадового окладу працівника тарифного розряду, затверджений Кабміном, на тарифний коефіцієнт визначений у додатку 1 наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту 23.09.2005 № 2097, що відповідає тарифному розряду, встановленому тренеру-викладачу. При цьому копійки заокруглюються до однієї гривні: до 49 копійок - в менший бік, 50 і більше копійок - у більший.

**РОЗМІРИ
тарифних розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників бюджетних**

Тарифні розряди	Тарифні коефіцієнти
1	1,00
2	1,09
3	1,18
4	1,27
5	1,36
6	1,45
7	1,54
8	1,64
9	1,73
10	1,82
11	1,97
12	2,12
13	2,27
14	2,42
15	2,58
16	2,79
17	3,00
18	3,21
19	3,42
20	3,64
21	3,85
22	4,06
23	4,27
24	4,36
25	4,51

установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту

Поміж посадових окладів (ставок заробітної плати, тарифних ставок) працівникам бюджетних установ, закладів та організацій фізичної культури і спорту можуть виплачуватись надбавки:

✓ у розмірі до 50 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати, тарифної ставки):

- за високі досягнення у праці;
- за виконання особливо важливої роботи (на строк її виконання);
- за складність, напруженість у роботі.

✓ за спортивні звання

- "Заслужений тренер" - у розмірі 20 відсотків посадового окладу;
- "Заслужений майстер спорту" - у розмірі 20 відсотків посадового окладу;
- "Майстер спорту міжнародного класу" - 15 відсотків посадового окладу;
- "Майстер спорту" - 10 відсотків посадового окладу.

За наявності двох або більше звань надбавки встановлюються за одним (вищим) званням.

✓ за знання та використання в роботі іноземної мови:

- однієї європейської – 10 відсотків посадового окладу;
- однієї східної, угро-фінської або африканської – 15 відсотків посадового окладу;
- двох і більше мов - 25 відсотків посадового окладу.

Надбавка не встановлюється працівникам, для яких вимогами для зайняття посади передбачено знання іноземної мови, що підтверджено відповідним документом.

✓ доплати за науковий ступінь:

- доктора наук - у граничному розмірі 25 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати);
- кандидата наук - у граничному розмірі 15 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати).

За наявності у працівників двох наукових ступенів доплата встановлюється за одним (вищим) науковим ступенем.

З іншими надбавками можна ознайомитись у Наказі Міністерства України у справах молоді та спорту від 23.09.2005 № 2097 «Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту».

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ДО РОЗДІЛУ III

1. Охарактеризуйте особливості працевлаштування тренера-викладача.
2. Якими законодавчими документами може керуватися тренер-викладач з виду спорту під час працевлаштування?
3. Між ким укладається договір про співпраці під час працевлаштування?
4. Дайте визначення терміну «Посадова інструкція».
5. Розкрийте зміст розділів посадової інструкції.
6. Яка процедура підписання посадової інструкції?
7. Розкрийте зміст терміну «Атестація тренера-викладача».
8. Охарактеризуйте сутність атестації тренера-викладача з виду спорту.
9. Яка процедура атестації тренера-викладача з виду спорту?
10. Який документ має отримати тренер-викладач після успішного проходження атестації?
11. Що таке «Кваліфікаційна категорія», за які досягнення її присвоюють?
12. Охарактеризуйте види кваліфікаційних категорій тренера-викладача з виду спорту.
13. Дайте визначення терміну «Тарифний розряд».
14. Якими документами має керуватися тренер-викладач з питань нарахування оплати праці?

- 15.Надайте характеристику особливостям присвоєння відповідного кваліфікаційно-тарифного розряду тренеру-викладачу з виду спорту.
16. Що таке «Посадовий оклад» і процедура її нарахування?
- 17.За які досягнення тренер-викладач має змогу отримувати доплату до заробітної плати?

НОТАТКИ

ЛІТЕРАТУРА

1. Арзютов Г.М. *Теорія і методика поетапної підготовки спортсменів (на матеріалі дзюдо)*: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02 ; 13.00.04. Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова, 2000. 41 с.
2. Воронова В., Ніколаєнко В. Тренерський підхід до тренування юних футболістів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. В.1. 2014. С. 8-13.
3. Гладир. О.Є, Медведєва Л.М. Авторитет тренера – ведучий фактор ефективності спортивної діяльності юних спортсменів. *Академія статей*. 2020. Режим доступу: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7909/1/44-48.pdf>.
4. 2. Данилко М., Толкач В. *Сучасні уявлення про сутність і структуру діяльності тренера*. Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/3371/1/Danylko.pdf> (дата звернення: 01.09.2021).
5. *Діяльність тренера як викладача у футбольній команді*. Режим доступу: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/kafedra-pedahohiky-doshkilnoita-pochatkovoi-osvity/280-naukovi-konferentsii-tdpu/iii-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2014/s>. (дата звернення: 25.09.2022).

6. Жукотинський, К.К. Наукові основи визначення рівня професійної підготовки тренера-викладача ДЮСШ до формування фізичної культури учнів. *Teoriâ ta Metodika Fîzičnogo Vihovannâ*, 2006, 3: 24-28.
7. Зазюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. *Педагогічна майстерність*. В.№3 Київ. 2008. 376с.
8. Іваній І. Сучасні тенденції професійно-педагогічної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту в університетах країн Європейського союзу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 1. С. 159-171.
9. Іванцова Н. Б. *Розвиток професійної спрямованості особистості*: Миколаїв : Іліон, 2007. 164 с.
10. Ліштаба Т.В. *Мовленнєвий імідж тренера*. 2022. Режим доступу: <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/handle/123456789/4226>.
11. Ковальчук, В.І. Особливості професійної діяльності спортивного тренера. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2014. В.11(52). С. 53-56.
12. Кононенко А. О. *Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога*. 2003.
13. Лисенчук Г.А. *Теоретико-методичні основи керування підготовкою футболістів*: автореф. дис. д-ра наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України, 2004. 34 с.
14. Медведєва І.М. Теоретико-методичні засади технології навчання майбутніх фахівців зі складнокоординаційних видів спорту: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02. Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова, 2009. 40 с.
15. Морін О.Л. Закономірності професійного самовизначення особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. В. 21(2). 2017. С. 78-89.

16. Ogilvie, B.C., & Howe, M. (1982). Career crisis in sport. In T. Orlick, J.T. Partington, & J. H. Salmela (Eds.), *Proceedings of the fifth World Congress of Sport Psychology*. Coaching Association of Canada (pp. 176-183). Ottawa.
17. Павлюк Є.О. *Теоретичні і методичні засади професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки*: дис. докт. пед. наук: 13.00.04. Хмельн. нац. ун., 2017. 629 с.
18. Петровська Т.В. *Майстерність спортивного педагога*. Київ: Олімпійська література, 2012. 184с.
19. Петровская Т.В., Смоляр И.И., Толкунова И.В. *Педагогическое мастерство*. Київ: Олімпійська література, 2013. 106 с.
20. Петровська Т.В. *Майстерність спортивного педагога*. Київ: Олімпійська література, 2015. 184 с.
21. Петровська Т.В., Малиновський А.І. Соціально психологічні складові іміджу спортивного тренера як суб'єкта спортивної діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. №4 (74), Київ, НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. С.74-77.
22. Петровська Т.В. Формування педагогічної майстерності спортивного педагога на етапах професійного становлення. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Серія: Фізична культура і спорт*. В. 21, Луцьк, Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки, 2016. С.25-30.
23. Петровська Т.В., Малиновський А.І. Творчість та індивідуальний стиль як детермінанти професійного становлення спортивного тренера. *Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія: Наук.-пед. проблеми фіз. культури*. 6(76). 2016. С. 88-91.
24. Плотнікова, К.Р. Сутність феномену «тренер-викладач» та особливості його професійної підготовки. *Education and pedagogical sciences. Освіта та*

- педагогічна наука*. 2019. С. 24–31. Режим доступу: [https://doi.org/10.12958/22-27-2747-2019-2\(171\)-24-31](https://doi.org/10.12958/22-27-2747-2019-2(171)-24-31).
25. Платонов В.Н. *Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте*. Київ: Олимпийская литература, 1997. 583 с.
26. Подоляка О.Б. *Удосконалення управління змагальною діяльністю в американському футболі на основі застосування інформаційних технологій*: автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. Харк. держ. акад. фіз. культури, 2003. 21 с.
27. Пономарьов В. О. *Формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього тренера з атлетичної гімнастики у процесі фахової підготовки*: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Класич. приват. ун-т, 2010. 20 с.
28. Проценко Г. В. *Стиль спілкування тренера як фактор успішності сумісної діяльності у спортивній команді (на прикладі юних волейболісток)*: автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01. Київ. 2010. 20с.
29. Свасьєв А.В. Професійна складова підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Випуск 4 (47). 2014. С. 149-153.
30. Свасьєв А.В. Особливості теоретичної підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Педагогічні науки*. В. 118 . С. 213-218.
31. Сосіна В.Ю. Стилi роботи педагога-хореографа та тренера з техніко-естетичних видів спорту. *Хореографічна культура сучасності: глобалізаційні виклики*: зб., 2021, 28.
32. Сотник Ж. Г., Романова В. І. Опанування студентами сучасними методами і формами організації роботи тренера-викладача під час проходження виробничої практики. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: *збірник наукових праць*. № 2 (18). Рівне : РВЦ МЕРУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2017. С. 267- 272.

33. Сотник Ж.Г., Романова В.І. Педагогічна майстерність тренера-викладача. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: тези доп. II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 4-5 лютого 2021 р.* Дніпро, 2021. Т.2 .479 с. С.294.
34. Степанченко Н.І. Особливості професійно-педагогічної мотивації майбутнього спортивного педагога. *Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я у сучас. сусп-ві.* №3. 2012. С.101 – 105.
35. Tetiana Petrovska, Nataliia Kulish, Viktor Kostiukevych, Ruslana Sluhenska, Nataliia Reshetilova, Alyona Yerokhova. Research of Emotional Intelligence as a Psychological Resource of an Athlete. *Sport Mont* 19 (2021) S2: 57–61.
36. Тітова Г. В. *Методичні рекомендації до організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Педагогічна майстерність тренера-викладача»:* Одеса: Університет Ушинського, 2022. 28 с.
37. Тимчишена Н. Сучасний тренер у педагогічній системі. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві.* Т.1. 2008. С. 252–254. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2008_1_74.
38. Тодорова В. Г., Тодорова В. Г., Сосіна В., Вартовник В., Пугач Н. Особливості індивідуального стилю роботи тренера і педагога хореографічного колективу. *Наука і освіта: наук.-пакт. журнал.* 2020. № 3. С. 149-155.
39. Турчак А. Л., Маркова О. В. Формування педагогічної майстерності майбутнього тренера за освітніми компонентами «Біомеханіка» і «Біохімія». *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2022. С. 193-200.
40. Хоменко А. Творчий підхід тренера до роботи зі спортивним колективом. *Збірник студентських наукових праць.* № 2 (2). Рівне: РВЦ МЕРУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2014. С. 110-116.

Наукове видання

**Ніна Григорівна Долбишева
Світлана Євгенівна Мустяца**

**ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ СПОРТУ**

Навчальний посібник

Українською мовою